

Tartu Universitet

Institutionen för germansk, romansk och slavisk filologi

Avdelningen för skandinavistik

Fornnordiska kvinnoroller i ett litterärt perspektiv:

**En studie av rollbyten hos kvinnorna i *Laxdæla saga*, *Völsunga saga* och
*Tristrams saga ok Ísöndar***

Magisteravhandling av Olga Kudajeva

Handledare: Daniel Sävborg, PhD

Tartu 2014

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
1. Inledning.....	5
1.1 Ämnesval och innehåll	5
1.2 Syfte.....	6
1.3 Material.....	7
1.4 Teori och modell.....	10
1.5 Frågeställningar	13
1.6 Metod.....	14
1.7 Disposition.....	14
1.8 Tidigare forskning	15
2. Kvinnor i <i>Laxdæla saga</i>	17
Bifigurer.....	18
2.1 Vigdís Hallsteinsdóttir	18
2.2 Drottning Gunnhildr.....	19
2.3 Þórðrs tjáningarinnna	19
2.4 Ingibjörg.....	20
Huvudfigurer	20
2.5 Unnr djúpúðga	20
2.6 Þorgerðr Þorsteinsdóttir	21
2.7 Jórunn.....	22
2.8 Melkorka	23
2.9 Vigdís.....	23
2.10 Þorgerðr Egilsdóttir.....	24
2.11 Þuriðr.....	25
2.12 Bróka-Auðr	26
2.13 Hrefna	26

2.14 Guðrún Ósvífrsdóttir	27
2.15 Tabellen för kvinnorna i <i>Laxdæla saga</i>	29
2.16 Komparativ analys av kvinnorna i <i>Laxdæla saga</i>	29
2.17 Slutsatser angående kvinnorna i <i>Laxdæla saga</i> och en hypotes om kvinnor i genren <i>íslendingasögur</i>	33
3. Kvinnor i <i>Völsunga saga</i>	36
Bifigurer.....	37
3.1 Sigis hustru, Rerirs hustru, valkyria Hljóð.....	37
3.2 Vargkvinnan, trollkvinnan och tjänstekvinnan	38
3.3 Borghildr	38
3.4 Sigrún	39
3.5 Kostbera och Glaumvör	40
3.6 Svanhildr	40
Huvudfigurer	41
3.7 Signý	41
3.8 Hjórdís.....	42
3.9 Brynhildr	43
3.10 Guðrún	44
3.11 Grímhildr.....	45
3.12 Tabellen för kvinnorna i <i>Völsunga saga</i>	46
3.13 Komparativ analys av kvinnorna i <i>Völsunga saga</i>	47
3.14 Slutsatser angående kvinnorna i <i>Völsunga saga</i> och en hypotes om kvinnor i genren <i>fornaldarsögur</i>	50
4. Kvinnor i <i>Tristrams saga ok Ísöndar</i>	53
Bifigurer.....	53
4.1 Blensinbils fostermor	53
4.2 Konsulns syster	54
Huvudfigurer	54
4.3 Blensinbil	54
4.4 Drottning Ísodd	55
4.5 Prinsessan Ísönd.....	55

4.6 Bringvet.....	57
4.7 Ísodd.....	57
4.8 Tabellen för kvinnorna i <i>Tristrams saga ok Ísöndar</i>	58
4.9 Komparativ analys av kvinnorna i <i>Tristrams saga ok Ísöndar</i>	59
4.10 Slutsatser angående kvinnorna i <i>Tristrams saga ok Ísöndar</i> och en hypotes om kvinnor i genren <i>riddarasögur</i>	61
5. Jamförande analys av kvinnorna i <i>Laxdæla saga</i> , <i>Völsunga saga</i> och <i>Tristrams saga ok Ísöndar</i>	64
Sammanfattning	67
Litteraturförteckning	70
Resümee	72
Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ...	74

1. Inledning

1.1 Ämnesval och innehåll

De isländska sagorna som skrevs för hundratals år sedan och vars händelser, med större eller mindre sannolikhet, ägde rum ännu längre tillbaka i tiden, har inte tappat sin aktualitet i modern tid. Det gäller även sagor som ursprungligen inte hörde till den inhemska isländska sagoskatten utan översattes från europeiska språk under 1200-talet. Den äldre isländska litteraturen präglas i allmänhet av förfädernas visdom och särpräglade uppfattning av tillvaron (ett bra exempel är ett avsnitt i *Völsunga saga* där Brynhildr lär Sigurðr Fáfnisbani visdomsord¹), medryckande äventyr utanför Island och Norden (jfr t.ex. *Grœnlendinga saga* och *Eiríks saga rauða*), kärlek och passion som vanligtvis har tragiskt slut (*Tristrams saga ok Ísöndar* skildrar en liknande tragisk kärlekshistoria). Dessutom skildrar den norröna litteraturen djärva hjältar som slåss till sista blodsdroppen för sin och sin ätts ära. Och inte minst skildrar denna litteratur kvinnliga hjältar.

Människor har alltid haft behov att avguda någonting. Religiösa institutioner tar hand om det på ett offentligt sätt. Mytologin som framgår ur olika de nationernas folkepos erbjuder ett rikt och mångsidigt pantheon där varje gud hedrades längre tillbaka i tiden. Men det behövdes också personer som stod verkligheten nära, avspeglade sin tids tendenser, gick i konfrontation med det onda och visade sina bästa karaktärsegenskaper. Sådana människor avgudas och framställs i nordiska sagor oberoende av kön.

Bilden av den starka kvinnan har alltid imponerat på mig. Det gäller inte bara den norröna litteraturen utan litteratur i allmänhet. Det norröna materialet är oerhört rik på bilder av modiga kvinnor vars inre och ibland även yttre styrka är jämförbar med mäns egenskaper. Termen *sköldmö* (se t.ex. Ney 2004:76) som kännetecknar den kvinnan som i forntiden valde krigarens öde i stället för att vara husfru är känd framförallt i Norden. Ett annat exempel är valkyrior som, enligt nordisk tradition, var stridslystna kvinnor som hämtade fallna krigare från slagfältet till Valhall. Det finns flera belägg som visar att kvinnan i norrön litteratur visar sig mycket aktiv inom den sociala sfären och mycket mer verksam än på kontinenten. Carol Clover skriver till exempel: "More generally, the sources tell of a number of women who prosecute their lives in

---

¹. Finch, Robert (1965). *The Saga of the Volsungs*. London: Thomas Nelson (Printers) Ltd. Se sidor 35-38 där Brynhildr lär Sigurðr Fáfnisbani runor och andra kunskaper.

general, and their sex lives in particular, with a kind of aggressive authority unexpected in a woman and unparalleled in any other European literature” (Clover 1993:4).

Men för att få en utförlig bild av kvinnliga figurer i dåtidens litteratur måste man göra en jämförelse med så många kvinnofigurer från olika litterära källor som möjligt. Det är inte bara modiga och aktiva kvinnor som måste analyseras utan också kvinnor som är mindre socialt framträdande. En detaljerad bild skall kan då skapas av kvinnofigurer som står på motsatta sidor och skapar en kontrast.

Därför ger jag mig in i det kvinnliga ämnesområdet inom norrön litteratur.

1.2 Syfte

Det viktigaste syftet med den här uppsatsen är att undersöka kvinnornas roller och rollbyte i det nordiska samhället som de framkommer i ett litterärt perspektiv och tentativt närma mig till slutsatser angående prototypiskt kvinno beteende i vissa sagotyper. Med kvinnoroll menar jag en mer eller mindre enhetlig roll som baseras på vad en kvinna gör i sitt liv – det vill säga en roll som baseras på gärningar. Jag strävar inte efter att komma fram till enhetliga slutsatser angående kvinnoroller, då detta knappast skulle vara möjligt när man undersöker det medeltida källmaterialet. Däremot är det viktigt att lyfta fram regelbundna mönster och liknande karaktäristiska drag hos kvinnorollerna i olika källmaterial. Som ännu ett syfte med uppsatsen ser jag en kartläggning av kvinnor ur alla mina primärkällor, en undersökning av deras personliga egenskaper, deras förhållande till män och deras gärningar. Det är viktigt att analysera kvinnornas beteende via prisma av typiska kvinnobeteenden i fornnordisk litteratur (vilken erbjuds av bland annat Carol J. Clover, Clover 1993:1-28), det vill säga ta dessa normer som utgångspunkter vilka skulle förklara varför kvinnan behåller en vanligare roll eller tar över en mer otypisk roll. Slutsyftet är kanske djärvt men kan förhoppningsvis verka inspirerande. Genom att undersöka olika källmaterial vill jag komma fram till slutsatser som kan belysa både gemensamma och åtskiljande drag hos kvinnoroller och rollbyten. I ljuset av olika genrer skulle det vara intressant att följa olika beteendemönstren för kvinnorna i var och en genre. Därför är ännu ett viktigaste syfte med uppsatsen att försöka komma fram till ett typiskt kvinnobeteende i olika genrer utgående från konkreta sagor.

1.3 Material

Huvudmaterialet för min uppsats utgörs av *Laxdæla saga*, *Völsunga saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*.

Först ska jag kort presentera allmänna uppgifter om de genrer som mina utvalda sagor hör till. Sedan ska jag presentera mitt källmaterial. Därefter ska jag motivera valet av mina källor och förklara vilka gemensamma drag de har.

Genren *islendingasögur* (*islänningasagor* på svenska) omfattar de sagor som skildrar bönder och hövdingar på Island fr.o.m bosättningen (870-930) till mitten av 1100-talet (Ólason 1993:333). De flesta händelserna i sagorna äger rum på Island men många sagor börjar i Norge. De flesta forskare säger hävdar att sagorna har skrivits på 1200-talet (Ólason 1993:333). Händelserna utspelar sig dock ungefär 200-400 år före nedskrivningen (Ólason 1993:334). *Íslendingasögur* överskrider traditionens gränser genom medvetet konstnärskap och tematisk tolkning av ämnet, hävdar Vésteinn Ólason (Ólason 1993:334). Det centrala begreppet inom isländska sagor är äran, och det centrala ämnet i *islendingasögur* är därför konflikter: sociala eller etiska. De typiska anledningarna för konflikter är oenighet om ägodelar, skam för en kvinnlig familjemedlem, opåkallad angrepp samt verbal ärekränkning (Ólason 1993:334). *Íslendingasögur* innehåller mycken genealogi och anses innehålla en viss grad historisk sannolikhet (Ólason 1993:334). Det hävdas också att även kvinnliga familjemedlemmar kan ta på sig ansvaret och skyddar sin ära vid avgörande tillfällen (Ólason 1993:334).

Laxdæla saga hör till genren *islendingasögur* och anses vara författad i mitten av 1200-talet (Tómasson 1993:387). Den innehåller åtskilliga kvinnofigurer, vilket är en fördel för den aktuella undersökningen. Ett huvudtema i sagan är Guðrún Ósvífrsdóttirs liv och kärlekar och hennes förhållanden till Kjartan och Bolli (Tómasson 1993:388). Olycklig kärlek och hämndslust leder till en fejd mellan ätterna som sedan försonas efter flera mäns död. Alla händelser i sagan utspelar sig dock under 200 år och äger med vissa undantag rum mest på Island. Det hävdas också att *Laxdæla saga* förmodligen var påverkad av kontinental romanlitteratur från samtiden vilket framkommer av skildringen av sederna, kostymer skildring och vapen (Tómasson 1993:387/388). I mitt arbete ska jag använda Einar Ól. Sveinssons version av *Laxdæla saga* utgiven i series Íslenzk fornrit i Reykjavík år 1934 och parallellt med detta den svenska översättningen av *Laxdæla saga* av Åke Ohlmarks utgiven år 1963.

Fornaldarsögur (*fornaldarsagor* på svenska) omfattar ungefär trettio senmedeltida isländska texter och är isländska prosaberättelser baserade på traditionella heroiska teman med mängder av övernaturliga motiv och episoder (Mitchell 1993:206). I detta skiljer de sig totalt från *islendingasögur* där det övernaturliga endast uppträder undantagsvis. Tids- och platsaspekten ignoreras ytterst ofta i *fornaldarsögur* (Mitchell 1993:206) och därför kan de knappast anses som historiska dokument (Mitchell 1993:208). De flesta *fornaldarsögur* baseras på traditioner och motiv från tidigare perioder (Mitchell 1993:207) fastän de oftast skrevs ned under 1300-talet. Det materialet som *fornaldarsögur* fokuserar på har återankningar i balladtraditionen på Färöarna, Norge, Sverige, Danmark, och i den isländska poesi som kallas för *rímur*.

Völsunga saga hör till genren *fornaldarsögur* och var författad omkring år 1260-1270 (Finch 1993:711). Händelserna i sagan pågår äger rum under många år och omfattar många generationer precis som hos *Laxdæla saga*; sagan innehåller dock flera övernaturliga inslag, såsom hela historien om völsungaättens linje vilken påstås härstamma från guden Óðinn (Finch 1965:1). Kärlekstriangeln som består av Guðrún, Sigurðr och Gunnarr står i fokus i denna saga. Enligt Agneta Ney går *Völsunga saga* att uppdelas i två lika viktiga delar, där den ena innehåller händelser med mytologiska och övernaturliga inslag och den andras händelser är förflyttade in i en borgerlig miljö – alltså till en *mytologisk del* och en *hövisk del* (Ney 2000:367). Detta kallar Finch för en strukturell defekt (Finch 1993:711). *Völsunga saga* följs av *Ragnars saga loðbrókar* där en länkande kvinnofigur är Áslaug (Brynhildrs och Sigurðrs dotter). Moderna forskare är oeniga om denna saga, *Ragnars saga loðbrókar*, skall räknas som en del av *Völsunga saga*, eller inte. Jag håller mig nära det nekande svaret på denna fråga och tar inte in i analysen den del av sagan som handlar om Áslaug på grund av bristiga utrymmet. I mitt arbete använder jag mig av Robert Finchs utgåva av *Völsunga saga* som på engelska heter *The Saga of the Volsungs*. Den utgavs år 1965. Parallellt ska jag använda den engelska översättningen av *Völsunga saga* som finns i samma utgåva.

Beteckning *riddarasögur* (*riddarasagor* på svenska) syftar på medeltida kontinentala och engelska höviska kärleksromaner (Kalinke 1993:528). Den termen är deskriptiv och syftar på höviska miljön i vilken berättelsen äger rum (Kalinke 1993:528). *Riddarasögur* uppdelas generellt i två: översatta höviska romaner och inhemska isländska berättelser som är influerade av översättningsverken (Kalinke 1993:528). *Riddarasögur* härstammar från. 1200-talet. Att söka en

brud är den röda tråd som går genom de flesta *riddarasögur* (Kalinke 1993:528); sökandet följs av olika äventyr. Konflikter härstammar ofta från rivalitet mellan män som slåss för samma kvinnas hand (Kalinke 1993:529). Det finns också ett fenomen i flera berättelser som är karaktäristiskt bara för isländska *riddarasögur*: närvaron i vissa sagor av en kvinnofigur som kategoriskt vägrar att gifta sig eftersom äktenskapet förstör hennes suveräna position (Kalinke 1993:530).

Tristrams saga ok Ísöndar hör till genren *riddarasögur* och översattes eller adapterades från fornfranska år 1226 av en viss broder Robert under överinseende av den norske kungen Hákon Hákonarson (Tómasson 1993:657). Det är kärlekstriangel mellan kung Mark, Ísönd och Tristram som står i fokus i denna saga, och sagan själv handlar om tragisk kärlek mellan Tristram och Ísönd och en Tristrams äventyr och hjältegärningar för att hylla sin älskade Ísönd. Sagan har även flera magiska inslag men inte så många andra kvinnofigurer. Jag kommer att använda mig av den danska-isländska utgåvan av *Tristrams saga ok Ísöndar* vilken publicerades i Köpenhamn) år 1878. I denna upplaga används parallellt det isländska originalet och den danska översättningen av Gísli Gíslason Brynjúlfsson.

Anledningen att använda just dessa sagor i min undersökning är det faktum att de är relaterade till varandra – även om de tillhör olika genrer. Detta gör det meningsfullt att jämföra dem. Vi kan ta *Laxdæla saga* som utgångspunkt. *Laxdæla saga* innehåller drag som finns i alla andra källor. Till exempel hittar man kärlekstriangel i alla tre sagor: *Laxdæla saga*, *Völsunga saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*. Kärlekstriangelns motiv och inte minst sättet att skildra känslor härstammar utan tvekan från samtidens continental litteratur, enligt Ole Widding och Daniel Sävborg (Sävborg 2007:483). Med detta påstår man att vissa sagor och sagogenrer har influerats av andra: även kärlek utanför äktenskapet är ett drag som erinrar om hövisk tradition, som Daniel Sävborg påpekar i sin monografi *Sagan om kärleken: Erotik, känslor och berättarkonst i norrön litteratur* (Sävborg 2007:486), och det är tydligt att kärleken i *Laxdæla saga* står under någon form av kontinental hövisk påverkan (Sävborg 2007:490). Kärlek utanför äktenskapet finns även med i *Völsunga saga* – mellan Sigurðr och Brynhildr. Vidare finns det en anledning till som förklarar urvalet av material. *Völsunga saga* vilken tillhör genren *riddarasögur* är tydligt påverkad av eddadiktningen där samma kärlekstriangel, mellan Brynhildr, Guðrún och Sigurðr äger rum. I *Laxdæla saga* möter man faktiskt en likartad kärlekstriangel, fast med andra namn –

mellan Kjartan, Guðrún och Bolli. Denna triangel utgör huvudmotivet i båda sagor (Sävborg 1993:444). Daniel Sävborg skriver att "hjaltesagan har utgjort en inspiration för intrigen och motive i *Laxdæla saga*" (2007:446), men samtidigt är det *Völsunga saga* som influerades av eddadiktningen. Det var också en anledning att just de sagorna med i analysen.

I tillägg till detta finns det ett annat viktigt gemensamt drag. Blodhämndsmotivet finns både i *Laxdæla saga* och i *Völsunga saga* och det motivet upptar avsevärt utrymme. Motivet med hämnd mot rivalen bevaras även i *Tristrams saga ok Ísöndar* fast i mycket mindre utsträckning (Brynjúlfsson 1878:197). Och inte minst viktigt är det att alla de källorna har författats i ungefär samma tid: 1200-talet. Även detta motiverar mitt urval av källor, för de hör till samma epok.

1.4 Teori och modell

Som tidigare påpekat, jag har alltid varit intresserad av bilden av den starka kvinnan i nordisk litteratur. Ledare, aktiva modiga kvinnor och djärva krigare är inte helt vardagliga företeelser ens i nordiska källor, men det är speciellt att sådana kvinnor överhuvudtaget finns, och i större antal än i samtida kontinental litteratur. Carol Clover skriver t.ex.: "the sources tell of a number of women who prosecute their lives in general, and their sex lives in particular, with a kind of aggressive authority unexpected in a woman and unparalleled in any other European literature" (1993:4). Det later inte så märkligt idag då kvinnor enligt alla slags lagar kan bestämma själva över sitt liv. Situationen var däremot annorlunda i forntiden. Det stod inte nödvändigtvis någonstans i lagtexterna men enligt den "oskrivna" lagen uppdelades människor i två olika världar: den så att säga inre världen (t.ex. vård, hushåll, barn, matlagning, tjänande, mjölkning, hantverk, tjänande, sörjande m.m; Clover 1993:2/3) och den så att säga yttre världen (fiskafänge, jordbruk, handel, resande, politik, rättegångar, hämnd, arrangerande av äktenskap, publika ärekränkningar m.m; Clover 1993:3). Dessa världar kallas för *innan stokks* (innanhus på isländska; Clover 1993:2) och "the world beyond" (Clover 1993:3) – låt oss använda begreppet *útan stokks* (utanför huset på isländska) för att få motsatta kategorier.

På så sätt beskriver Carol J. Clover könens uppdelning i sin artikel "Regardless of Sex: Men, Women and Power in Early Northern Europe". Bakgrunden till Carol J. Clovers teori utgörs av Thomas Laqueurs bok *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud* där det bland

annat hävdas att man räknade med enbart det starka könet i forntiden; det kvinnliga könet var endast ett inverterat manligt kön (Laqueur 1990). Även Clover påpekar att könsindelningen skedde snarare enligt funktionalitet än fysiologi ("The principle of sex is not so final or absolute that it could not be overridden by greater interest", Clover 1993:6): det vill säga, det svaga och det starka könet, som man idag förknippar med det kvinnliga och det manliga könet, hade i forntiden ingenting med det medfödda könet att göra. Om en kvinna kunde leva upp till en stark position i samhället, till exempel bli avsevärd jordägare eller självständigt ordna äktenskap för sina släktingar (såsom till exempel Unnr djúpúðga gjorde i *Laxdæla saga*), då spelade det medfödda könet ingen roll. Det viktigaste var att hon agerade aktivt och självständigt. Det andra exemplet är ogifta döttrar utan bröder som kunde bli funktionella söner, det vill säga agera enligt de manliga beteendemönstren (jfr t.ex. Hervör i *Hervarar saga*). Å andra sidan var det möjligt för en man att tappa sin manlighet och bli en funktionell kvinna – med andra ord, tillhöra det svaga könet. Det moderna begreppet "kvinnlighet", "femininity", förknippades i det dåtida samhället helst med "effeminacy" eller "impotence" – och hade alltså en negativ betydelse (Clover 1993:12)

Útan stokks-sfären som beskriver direkt socialt aktiva människor tillsammans med *innan stokks*-sfären som beskriver socialt passiva människor verkar vara en perfekt uppdelning för aktiva respektive passiva människor (och, för den uppsatsens del, kvinnor). Uppdelningen sker enligt gärningar eller deras frånvaro, och kvinnans roll och aktivitet går därmed ganska lätt att kartlägga. Däremot kan det också ske så att den som agerar aktivt är bara en utförare av en plan eller någon annans tanke och idéens verkliga upphovsman tar inte själv till vapen – utan hetsar de andra att t.ex. strida eller dräpa någon. Jag diskuterar nämligen eggare-rollen, som, enligt Carol J. Clover, påstås vara en kvinnlig aktivitet (Clover 1993:15). En eggare får alltid sin vilja fram genom andra människor. En aktiv gärning görs av en man, men det finns en kvinna bakom denna gärning som antingen insisterar att något ska göras eller till och med förtrollar någon så att den ska utföra önskade gärningen. Genom detta påverkar kvinnan händelseloppet indirekt. Till exempel kan också sierska påverka händelseloppet indirekt genom att berätta om möjliga händelser i framtiden; motsvarande roller, eggare och sierska, finns t.ex. i Jenny Jochens bok *Old Norse Images of Women* (Jochens 1996). Därför tänker jag att Carol J. Clover teori om enkönssystemet skulle kunna kompletteras med en mellankategori som skulle stå mellan *útan stokks* och *innan stokks* sfärer. Om vi antar att kvinnor som hör till *útan stokks* sfären är direkt

socialt aktiva kvinnor och kvinnor som hör till kategorin *innan stokks* är socialt passiva kvinnor, då är det rimligt att kalla den föreslagna mellankategorin indirekt socialt aktiva kvinnor – för de påverkar händelseloppet ändå (är ”aktiva”), men genom andra människor (”indirekt”).

Om vi sammanfattar den ovanstående diskussionen om uppdelningen av könen och kategorierna får vi en liknande modell:

ÚTAN STOKKS		INNAN STOKKS
I Direkt socialt aktiva kvinnor	II Indirekt socialt aktiva kvinnor	III Socialt passiva kvinnor

Denna modell ska användas för kartläggningen av kvinnornas roller och deras aktiviteter. Att kartlägga roller och aktiviteter är viktigt för att kunna jämföra de olika kvinnornas beteendemönster. Jag skall nu avgränsa varje kategori för att utesluta oklarheter i dess följande analysdelen. Kategorin *direkt socialt aktiva kvinnor* beskriver alla kvinnor vars aktivitet ligger utanför huset. Exempel sådana på aktiviteter är resande, hämnd, strid, deltagande i rättegångar, ledande med flera – det vill säga, typiska manliga aktiviteter (Clover 1993:3). En viktig premis här är att gärningar som kvinnan utför är både aktiva (det vill säga, påverkar händelseloppet) och sker utanför huset. Kategorin *indirekt socialt aktiva kvinnor* beskriver de kvinnor som själv inte agerar aktivt utan får sin vilja fram genom andra män. Exempel på sådana kvinnoroller är eggare, rådgivare, sierska, grälände kvinna medhjälpare, trollkvinna med flera (eggare, trollkvinna och sierska är roller som jag har tagit över från Jenny Jochens; rollen grälände kvinna har jag utvecklat från Clovers diskussion om könen i den ovannämnda artikeln; och rollerna rådgivare och medhjälpare uppkom naturligt redan vid den ytliga läsningen av mina primära källmaterial). Premissen här är att kvinnan lyckas påverka händelseloppet genom andra människor. Kvinnor som misslyckas med sitt eggande, råd m.fl. ska inte ingå i kategorin för de misslyckas påverka händelseloppet: jag ska uppmärksamma bara de kvinnor vars eggande, råd m.fl. leder till aktiva gärningar. Kategorin *socialt passiva kvinnor* används om kvinnor vilkas aktivitet inte tar sig utanför hemmet. Bland aktiviteterna hos sådana kvinnor finns vård, hushåll, barn, matlagning, tjänande, mjölkning, hantverk, tjänande, sörjande med flera (Clover 1993:2; även sörjande

förknippar Clover med *innan stokks* sfären: Clover 1993:15) Det kan naturligtvis finnas fler aktiviteter, men den viktigaste betingelsen är att de alla är förknippade med huset.

Det som ska uteslutas från denna teori och modell är kvinnors kärlek och sörjande som ett emotionellt tillstånd. Det är nog möjligt att säga att kärleken leder fram till någon roll som en kvinna kan ha. Även sörjerskerollen framhävs i Daniel Sävborgs bok *Sorg och elegi i Eddans hjältediktning* (Sävborg 1997:401). Men för Carol J. Clovers aktuella teori är kärlek och sörjande liksom åtskilliga andra emotionella tillstånd irrelevanta och de ska därför inte tas med i modellen eller analysen.

1.5 Frågeställningar

Mitt främsta undersökningsobjekt i detta arbete är rollbyte. Rollbytet är av två slag. Dels situationer i sagorna då kvinnor blir funktionella män och tillägnar sig andra uppgifter än de ursprungligen har enligt Carol J. Clovers teori, dels tillfällen då starka kvinnor, som ursprungligen utförde mäns uppgifter, kommer över till *innan* stokks-världen och blir passiva husfruar. Frågeställningarna är anknytna till jämförelsedelen som ska följa efter varje kartläggning av kvinnor i varje saga och till den slutliga jämförelsedelen där alla kvinnorna i alla sagorna ska jämföras.

Mina frågeställningar är följande:

1. Vilka är antalet och andelen av kvinnor i varje kategori? Vilka är de typiska rollerna i varje kategori?
2. Finns det kvinnor som hör till mer än en kategori? Om ja, vilka kategorier pendlar de emellan? Vad är anledningen för att byta roller/kategorier?
3. Finns det kvinnor som hör till bara en kategori? Om ja, varför stannar de inom bara en kategori och inte byter sin roll/kategori?

1.6 Metod

Jag kommer att utföra en kvalitativ analys av källmaterialet och sedan en komparativ analys av resultaten. Jag ska hålla mig nära källmaterialet och få fram kvinnornas beteendeegenskaper i de tre utvalda exemplen inom den norröna litteraturen. Sedan ska jag jämföra kvinnofigurer i olika källor i ljuset av just genreskillnaderna när det gäller kvinnobeteendet. Dessa undersökningar leder fram till slutsatser om konkreta beteendemönster för kvinnorna i olika litterära källor och till eventuella skillnader/gemensamma drag i genrerna när det gäller just kvinnor.

1.7 Disposition

I inledningsdelen (kapitel 1) tar jag upp uppsatsens ämnesval och innehåll, syfte, källor som utgör det primära materialet för denna uppsats, teori och modell, frågeställningar och metod.

I uppsatsens huvuddel ska jag först presentera min analys av kvinnorna ur *Laxdæla saga* (kapitel 2). Vid analys av varje kvinna ska jag ha tre punkter:

1. *Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar.* I det avsnittet presenteras den aktuella kvinnan samt hennes utmärkande egenskaper och gärningar.

2. *Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem.* Här ska jag tillämpa Carol J. Clovers teori på den aktuella personen och undersöka till vilken kategori hon hör med utgångspunkten i hennes gärningar. Om kvinnan ska ha några märkliga roller ska även det påpekas här.

3. *Kategorisering och placering i modellen.* Här sammanfattar jag med några ord den aktuella kvinnans kategori (till vilken hon hör) samt hennes framstående roll/roller.

Därefter kommer jag att sammanfatta analysen av kvinnorna med hjälp av tabellen. Där ska jag placera alla kvinnor enligt deras kategorier och markera deras möjliga roller.

Sedan gör jag en jämförande analys av kvinnorna i *Laxdæla saga*. Här ska jag använda mig av frågeställningar som presenterades i inledningsdelen. Jag ska även ställa upp en möjlig hypotes angående kvinnor som förekommer i genren *islendingasögur* i vilken *Laxdæla saga* hör hemma.

En mellansammanfattning utgående av frågeställningar ska göras efter analysen av kvinnorna i *Laxdæla saga*.

Samma procedur ska göras i samband med *Völsunga saga* (kapitel 3) och sedan i samband med *Tristrams saga ok Ísöndar* (kapitel 4) – analys, tabell, jämförelse. Möjliga hypoteser angående genrer ska göras vid varje delanalys.

Härefter jämför jag rollbyte och icke-rollbyte hos kvinnorna från alla tre sagorna med varandra. Jag skall åter tillämpa mina frågeställningar på alla fall av rollbyte. Syftet är här att hitta gemensamma drag och olikheter i kvinnornas uppträdande. Slutsyftet är ett generellt påstående om kvinnornas rollbyte och icke-rollbyte i tre utvalda sagor vilka samtidigt är tre framträdande exempel på fornnordiska sagogenrer – *fornaldarsögur*, *íslendingasögur* och *riddarasögur*.

Slutligen kommer en sammanfattning av uppsatsen och résumé på estniska.

1.8 Tidigare forskning

Det finns åtskilliga akademiska verk som handlar om kvinnor i isländska sagor. Här skall jag enbart presentera ett urval av dessa vilkas tema är kvinnoroller i det norröna materialet.

Ett verk som diskuterar kvinnoroller är Jenny Jochens *Old Norse Images of Women* vilken publicerades år 1990. Jochens gjorde ett fruktbart försök att dela upp alla kvinnofigurer som förekommer i sagorna, både naturliga och övernaturliga, enligt deras roller. Hon fick grupper av typiska kvinnofigurer och detta underlättar uppfattningen av alla kvinnor i sagorna som typiska företrädare av en eller annan roll. Jochens diskuterar utförligt varje kvinnoroll och ger exempel från olika isländska sagor.

Två monografier av Daniel Sävborg diskuterar till en viss grad kvinnoroller och även kvinnofigurer i allmänhet vid sidan av de manliga rollerna i det isländska materialet. Den första är *Sorg och elegi i Eddans hjältediktningar*, utgiven år 1997. Denna avhandling framhäver bland annat sådana passiva kvinnotyper som t.ex. sörjerska. Den andra avhandlingen bär namnet *Sagan om kärleken: Erotik, känslor och berättarkonst i norröna litteratur* och publicerades år 2007. Ett stort utrymme i boken är tillägnat åt just två av mina utvalda sagor, *Laxdæla saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*. Där diskuterar forskaren både kvinnornas gärningar och det emotionella tillståndet som inte är direkta roller men bidrar till djupare uppfattning av passiva kvinnoroller.

Sist men inte minst vill jag presentera Agneta Neys monografi *Drottningar och sköldmör: Gränsöverskridande kvinnor i medeltida myt och verklighet ca 400 – 1400* som utgavs år 2004. Det centrala begreppet i Agneta Neys forskning är rumslighet. Rumslighet, enligt hennes mening, uppkommer inte bara i samband med världerna innanför och utanför huset, som är symboler för den kvinnliga respektive den manliga sfären, utan begränsar också i och för sig aktivitetens nivå: ju mer människan hör till innanför huset-världen, desto passivare är människan i socialt mening, och tvärtom. Detta korrelerar med valet och övertagandet av roller: roller utanför och innanför hemmet står på olika kanter till varandra och därmed är förknippade med helt olika aktiviteter.

Nu följer uppsatsens huvuddel och jag börjar med analysen av kvinnorna i mina utvalda sagor.

2. Kvinnor i *Laxdæla saga*

Det förekommer 79 kvinnor i *Laxdæla saga*. Vissa har inte namn men spelar någon roll ändå; det finns även spökkvinnor som till exempel kommer i sömnen, men sådana övernaturliga företeelser ska inte tas upp här.

I följande avsnittet och överallt i denna uppsats kommer jag att återge alla personnamn på originalspråket, det vill säga på isländska. De flesta geografiska namnen ska dock återges på svenska.

Kvinnor som bara nämns och inte får vidare beskrivning varifrån man kunde reda ut deras roller är Yngvildr (nämns i kapitel I i Einar Ól. Sveinssons utgåva; jag ska ange kapitlens nummer även i fortsättningen av det avsnittet), Þórunn hyrna (kapitel I), Jórunn manvittsbrekka (I), Gjaflaug (Björns fru; kapitel III), Helga (III), Þuríð Eyvindardóttir (IV), Gró Þorsteinsdóttir (IV), Greilqð (IV), Ólof Þorsteinsdóttir (IV), Þorbjörg (VI), Ingibjörg (VI), Ósk (VI), Halldís (VI), Þórhildr (VI), Þorgerðr Álfisdóttir (VI), Björg Eyvindardóttir (VI), Vigdís Þorsteinsdóttir (VI), Álfdis (VII), Hróðný (VII), Þóra Óláfsdóttir (VII), Helga Óláfsdóttir (VII), Jófríðr Gunnarsdóttir (VII), Þórunn Gunnarsdóttir (VII), Þórdís Óláfsdóttir (VII), Ljúfa (IX), Hallgerðr Høskuldsdóttir (IX), Gró (Høskuldrs syster; kapitel IX), Guðríðr Þorsteinsdóttir (X), Ósk Þorsteinsdóttir (X), Hildr Þórarinsdóttir (XVIII), Unnr (Hrútrs första fru; kapitel XIX), Þorbjörg Ármóðsdóttir (XIX), Hrútrs tredje fru (XIX), Gjaflaug Arnbjarnardóttir (XX), Þorlaug Þórdardóttir (XX), Ástríðr (Bárðrs hustru; kapitel XXV), Gudný (XXV), Þorleikrs fru (XXV), Bergþóra Óláfsdóttir (XXVIII), Þorbjörg digra (XXVIII), Gróa Geirmundardóttir (XXX), Guðrún Gudmundardóttir (XXXI), Ólof Gudmundardóttir (XXXI), Þorfinna (XXXI), Niðbjörg (Ósvífrs mor; kapitel XXXII), Kaðlín (XXXII), Þórhalla málga (XLVIII), Þórðís Þjóðólfsdóttir (XXXII), Þórunn Gestrs syster; kapitel XXXIII), Ingunn (XXXIV), Gríma (XXXV), Dalla (XL), Þuríðr Ásgeirsdóttir (XL), Guðlaugr (XLVIII), Aldís (L), Jórunn Þorbergsdóttir (L), Auðr (LIII), Halla (LVII), Þórdís (Snorri góðis dotter), Herdis Bolladóttir (LXXII), Guðrún Sigmundardóttir (LXXVIII), Ulfheiðr (LXXVIII), Þórvör (LXXVIII), Guðrún Óspaksdóttir (LXXVIII) och Valgerðr Þorgildsdóttir. Det är totalt 65 kvinnor, och dem tar jag bort från analysen som orelevanta.

De övriga kvinnliga figurerna i denna saga ska jag dela upp i bi- och huvudfigurer. I följande anger jag både bi- och huvudfigurernas namn samt hänvisningar till den sida i Einar Ól. Sveinssons utgåva av *Laxdæla saga* där de nämns för första gången. Till bifigurer räknas Vigdís Hallsteinsdóttir (första omnämmandet Sveinsson 1934:19), drottning Gunnhildr (Sveinsson 1934:44), Þórðrs tjänarinna (Sveinsson 1934:108) och Ingibjörg, konung Óláf Tryggvasons syster (Sveinsson 1934:126). Till huvudfigurer räknar jag Unnr djúpúðga (första omnämmandet Sveinsson 1934:3), Þorgerðr Þorsteinsdóttir (Sveinsson 1934:14), Jórunn (Sveinsson 1934:16), Melkorka (Sveinsson 1934:23; först hänvisas hon dock utan namn), Vigdís (Sveinsson 1934:31), Þorgerðr Egilsdóttir (Sveinsson 1934:62), Þuriðr (Sveinsson 1934:66), Bróka-Auðr (Sveinsson 1934:87; „Byx-Aud“ i den svenska översättningen: Ohlmarks 1963:287), Hrefna (Sveinsson 1934:113) och Guðrún Ósvífrsdóttir (Sveinsson 1934:86).

Nu ska man kasta en kort blick på *Laxdæla sagans* bifigurer.

Bifigurer

2.1 Vigdís Hallsteinsdóttir

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Vigdís nämns i sagan i samband med sin make Hrappr. Vigdís begraver Hrappr precis som han önskar: stående i dörren. Hon nämns en gång till i sagan när hon får egendom från Hrapps son Sumarliði.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Vigdís betar sig som lydig hustru och fullgör Hrapps önskemål. Genom detta hör hon till innan stokks världen, till kategorin socialt passiva kvinnor.

3. Kategorisering och placering i modellen

Vigdís Hallsteinsdóttir hör till kategorin socialt passiva kvinnor och hennes roll är husfru.

2.2 Drottning Gunnhildr

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Gunnhildr är kung Haraldrs mor. Hon berömmar Hrútr Herjólfsson som är en krigare i kungens krigshär och framhäver honom bland andra. Hon också ordnar ett storslaget skepp åt Hrútr och visar genom detta sitt yttersta godkännande.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Gunnhildr var en hedrad kvinna och hörde till kungafamiljen; därför hade hon kapacitet att ordna storslagna gåvor. Hon tar på sig ansvaret och visar sig som ledare; genom detta övertar hon mannens roll.

3. Kategorisering och placering i modellen

Gunnhildr hör till kategorin direkt socialt aktiva kvinnor och hennes roll är ledare.

2.3 Þórðrs tjänarinna

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Þórðrs tjänarinna (hennes namn nämns aldrig) vaktar kreaturer hos Þórðr och är samtidigt Stígandis älskarinna. Þórðr, hennes ägare, lovade henne betalt om hon skulle förråda Stígandi, som var en rövare. Med list hjälper hon Þórðr att fånga Stígandi och belönas för detta.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Þórðrs tjänarinna närmar lite den manliga världen genom att hjälpa sin ägare. Hon är medhjälpare och betar sig indirekt socialt aktivt.

3. Kategorisering och placering i modellen

Þórðrs tjänarinna uppträder i sagan som medhjälpare och hör till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor.

2.4 Ingibjörg

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Ingibjörg är konung Óláfr Tryggvasons syster. Ingibjörg är förtjust i Kjartan, men Kjartan hade planerat att gifta sig med Guðrún Ósvífrsdóttir. Ingibjörg ger Kjartan en dyrbar huvudduk och ber honom att skänka den till Guðrún. Det finns inga andra tillfällen där hon skulle uppträda i samband med någon mer eller mindre aktiv gärning.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Ingibjörgs gåva kan inte räknas som någon aktiv gärning, och hon påverkar ingenting med detta. Ingibjörg förblir passiv i sagan och genomför inga aktiva gärningar för att få Kjartan stanna hos henne.

3. Kategorisering och placering i modellen

Ingibjörg uppträder i *Laxdæla saga* socialt passiv och stannar i *innan stokks* sfären. Hennes möjliga roll är husfru.

Nu går vi över till sagans huvudfigurer.

Huvudfigurer

2.5 Unnr djúpúðga

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

I *Laxdæla saga* påstås Unnr vara ”mikit afbragð annarra kvenna” [mycket oförliknelig framför andra kvinnor] (Sveinsson 1934:7; här och vidare min översättning från isländska till svenska). Unnr genast tog på sig ansvaret när hennes närmaste manliga fränder var döda. Sitt folk räddade hon genom att i hemlighet bygga en knarr och segla bort med alla till Skottland. För det andra är Unnr känd i samband med koloniseringen av Island. Tillsammans med sitt folk tog hon ett anmärkningsvärt omfattande område kring Breidafjorden, uppförde sin gård som fick heta

Hvamm och gav även namn till olika närliggande orter. Hon ärvde och ägde även Laxådalen. Unnr djúpúðga gjorde även åtskilliga resor, från Skottland till Orknöarna, till Färöarna, och kring Island. Under resornas tid arrangerade hon också giftermål åt sina barnbarn. Omedelbart före sin död arrangerade Unnr bröllop åt sitt barnbarn Óláfr och samma kväll gick hon utan att klaga in i sovkammaren och dog; därför tyckte alla att ”Unnr hafði haldit virðingu sinni til dauðadags” [Unnr hade bevarat sin värdighet till dödsdagen] (Sveinsson 1934:13).

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Unnr djúpúðga är hela tiden aktiv i social mening: hon reser, bestämmer resornas mål, ordnar äktenskap för sina barn, ger råd och bjuder värdiga människor till sig. Alla dessa aktiviteter är förbundna med utevärlden – förutom rådgivning som är indirekt socialt aktiv kategori. Däremot hittar vi inga hänvisningar till att hon sysslar med hushåll eller uppfostran av barn.

3. Kategorisering och placering i modellen

Unnr hör till kategorin direkt socialt aktiva kvinnor med rollerna ledare och resande kvinna. Hon passar även i kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor som rådgivare.

2.6 Þorgerðr Þorsteinsdóttir

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella gärningar

Þorgerðr är en av Unnr djúpúðgas barnbarn. Þorgerðr agerade självständigt bara när hon förlorade ledare i sitt liv – män. Efter sin första makes död köpte hon halvparten i ett skepp och reste bort till Norge. Där använde hon sina kontakter till att skaffa sig en framträdande position och gifte sig en annan gång med en länderman av hög härkomst. Å andra sidan sägs det om Þorgerðr att hon var en skicklig och skötsam hustru (se t.ex. Sveinsson 1934:15) vilket framställer hennes *innan stokks*-egenskaper. När Þorgerðrs andra äktenskap avbröts av mannens död, reste Þorgerðr tillbaka till Island.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Þorgerðr agerar direkt socialt aktivt bara när hon förlorar sina män – det vill säga när hon måste bli självständig på en gång. Då reser hon och ordnar sitt liv och position själv. Under tiden hon är

gift visar hon sina *innan stokks*-sidor: sysslar med hushåll och vård och är socialt passiv genom detta.

3. Kategorisering och placering i modellen

Þorgerður Þorsteinsdóttir hör till kategorin direkt socialt aktiva kvinnor som resande kvinna och till kategorin socialt passiva kvinnor med rollen husfru.

2.7 Jórunn

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Jórunn är en kvinna som uppträder i sagan mest i samband med sin man Høskuldr. Det påpekas i sagan att ”Sá þótti þá kostur beztr í öllum Vestfjörðum“ [hon ansågs som det bästa valet runt hela Västfjordarna] (Sveinsson 1934:17). Ibland var Jórunn dock högfärdig, särskilt med Høskuldrs frilla Melkorka. I *Laxdæla saga* spelar hon en betydelsefull roll först och främst i samband med fejden mellan Høskuldr och hans bror vilka råkade i strid på grund av mödernearvet som Høskuldr hade tagit ensam. Jórunn uppmanade Høskuldr att skicka ett förlikningsanbud till brodern och ersätta förluster som gjorts under fejden. Det var ett mycket klok råd.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Jórunn motsvarar för det mesta *innan stokks* sfären: hon sysslar med hushållet och uppfostrar sina barn. Det är endast en gång hon närmar sig männens värld: hon får påverka situationen genom att ge goda råd till Høskuldr. Men hon träder inte in i männens värld och agerar inte själv aktivt utan via mannen.

3. Kategorisering och placering i modellen

Jórunn hör för det mesta till kategorin socialt passiva kvinnor som husfru. Genom att en gång blanda sig i mannens affärer hör hon även till kategorin indirekt aktiva kvinnor som rådgivare.

2.8 Melkorka

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Melkorka var en kvinna som Høskuldr valde bland andra trälinnor i Norge. Egentligen var hon dotter till den iriske kungen Mýrkjartan men hade blivit tillfångatagen och såld. För att behålla sin kungliga dignitet talade hon först inte med Høskuldrs fränder. Tillsammans med Høskuldr hade hon en son, Óláfr, vilken hon hjälpte till att bli en hedrad människa och hövding. Melkorka (med hjälp av sin nye make Þorbjörns bidrag) arrangerade en resa till Irland för sin son där hans höga ursprung identifierades och där han accepterades som en frände. Självt stannade hon hemma.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Oavsett av sin kungliga dignitet och omfattande kapacitet förblev Melkorka för det mesta i *innan stocks*-världen. Dock det är inte på grund av hennes tillstånd som frilla. Hon gifte sig och hade en make som en fri kvinna. Anledningen är att hon bestämde att bekräfta sin position genom sonens resa. Däremot påverkade hon i detta exempel situationen indirekt genom sitt hjälp för sonen. Hon hjälpte till att arrangera sonens resa och påverkade med detta händelseloppet indirekt.

3. Kategorisering och placering i modellen

Melkorka hör till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor som medhjälpare och till kategorin socialt passiva kvinnor som husfru.

2.9 Vigdís

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Vigdís bodde på Goddastaðir tillsammans med sin make Þórðr goddi, men det sägs om henne att "Vigdís var meiri skörungr í skapi en Þórðr, bóndi hennar" [Vigdís var mer driftig till skaplynnnet än Þórðr, hennes make] (Sveinsson 1934:31). Hennes personlighet framkommer i samband med ett äventyr. Vigdís hjälpte sin avlägsne frände Þórólfr som har behandlats illa och gav honom skydd trots sin makes protest. Hon har även skämt ut Þórólfrs förföljare som tidigare hade givit henne pengar och ville ha dem tillbaka för han inte har funnit Þórólfr. Vigdís slog honom i ansiktet och gav inga pengar till honom. "Not only struck in the nose, but struck in the

nose by a woman” (Clover 1993:2) – med dessa ord betonar Carol J. Clover att det var en ännu större skam för en man att bli slagen av en kvinna. Vigdís skiljde sig från Þórðr goddi när konflikten tog slut.

2. *Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem*

Vigdís hade en make, men agerade ändå beslutsamt och mycket aktivare än sin man. Under konfliktens gång tog hon på sig ansvaret och ordnade skydd åt sin frände. Efter att ha förstått vad var hennes make värd bestämde hon sig att skiljas från honom och inte ta något med sig, bo eller egendom, förutom sina dyrgripar. Allt detta visar hennes starka karaktär och hennes tillhörighet till den manliga världen *útan stokks*.

3. *Kategorisering och placering i modellen*

Vigdís framställs i sagan som ledare och hör därmed till kategorin socialt aktiva kvinnor.

2.10 Þorgerðr Egilsdóttir

1. *Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar*

Þorgerðr var Egill Skalla-Grímssons dotter och en högättad kvinna. Þorgerðr hade en uppenbar egenskap – hon var ”fáskiptin hversdagliga; en þat varð fram at koma, er Þorgerðr vildi, til hvers sem hon hlutaðisk” [tillbakadragen mot det vardagliga, men det som Þorgerðr var besatt av blev som hon ville] (Sveinsson 1934:66). Det finns två exempel i *Laxdæla saga* där Þorgerðr envisas att få sin vilja igenom. För det första genomdriver hon att Þuriðr, hennes dotter, blir gift med vikingen Geirmundr gnýr. Óláfr, hennes make, är motvillig, men ger med sig för Þorgerðrs vilja. Senare ångrar båda detta eftersom Geirmundr lämnar Þuriðr med deras barn. För det andra har vi en situation där Þorgerðr uppträder som eggare. En av hennes söner, Kjartan, dödades av hennes fosterson Bolli. Därför eggade hon sina söner till hämnd. Kulminationen på det var deras gemensamma hämndfärd mot Bolli som drevs fram av Þorgerðr. Bolli dödades, Þorgerðr och sönerna blev nöjda, men fejden fortsatte som tidigare. Därför verkar Þorgerðr inte vara långsiktig i sina önskemål.

2. *Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem*

Þorgerðr var en mycket ambitiös kvinna som alltid fick sin vilja fram. Men hon agerade inte aktivt och självständigt utan fick sin vilja fram genom sina släktingar – t.ex. Þuriðr, sin dotter, och sina söner. Hon eggade sina söner till hämnd och hon ger råd till sin dotter att gifta sig med en viking. Hela tiden påverkar hon situationen indirekt genom andra människor.

3. *Kategorisering och placering i modellen*

Þorgerðr passar i kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor som eggare och rådgivare.

2.11 Þuriðr

1. *Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar*

Þuriðr uppträder i sagan för första gången i samband med sitt äktenskap med vikingen Geirmundr gnyr. När Geirmundr lämnade Þuriðr med deras flickebarn Gróa och gick till sjöss eggade Þuriðr sina följesmän till en liten hämndfärd mot honom. Hon kom ombord på hans skepp när han sov, tog Geirmundrs käraste svärd Fótþítr och lämnade flickebarnet på skeppet i stället. Dessutom beordrade hon sina följesmän att borra hål i Geirmunds knarr så han kunde inte förfölja henne. Andra gången uppträder hon i sagan i samband med sin bror Kjartans giftermål. Hon ger honom råd om det bästa giftermålet han kan få i den aktuella situationen.

2. *Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem*

Þuriðr blir kränkt, agerar beslutsamt och försvarar sin ära genast. Genom skildringen av hämndfärden blir det tydligt att Þuriðr hörde till *útan stokks*-världen. Hon blev utan man och kunde inte hoppas på faderns stöd, och det var just kränkningen som ”aktiverade” henne som en socialt aktiv människa. Hon agerar delvis aktivt: man får inte glömma att hon även eggade sina följesmän till hämndfärden. Å andra sidan möter man också ett annat slags beteende hos henne. Þuriðr försöker skingra Kjartans sorg och genom sina kloka råd påverkar hon situationen så att han gifter sig.

3. Kategorisering och placering i modellen

Þuriðr hör främst hemma i kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor – som rådgivare och eggare. Som hämnande kvinna hör hon till kategorin direkt socialt aktiva människor.

2.12 Bróka-Auðr

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Bróka-Auðr (Byx-Aud i den svenska översättningen av Åke Ohlmarks) brukade klä sig i byxor och fick därför ett sådant öknamn. ”Ekki var hon væn kona né gørvilig“ [hon var varken en snäll eller arbetsam kvinna] (Sveinsson 1934:87). På inrådan av en annan kvinna skiljde sig hennes make Þórðr från Bróka-Auðr med hänvisning till hennes maskulina klädesbruk, och Bróka-Auðr bestämde sig för att hämnas på honom. Hon red ensam till hans hus, ställde sig bredvid hans säng, och sårade honom med ett svärd (Sveinsson 1934:98). Därmed var Bróka-Auðr klar med sin hämndfärd.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Hos Bróka-Auðr ser vi genast en funktionell man – genom sitt klädesbruk, genom att själv försvara sin ära och genom att hämnas utan hjälp från frändernas sida. Inte heller hennes bröder kom för att hjälpa henne. Under hela episoden agerade Bróka-Auðr beslutsamt och våldsamt.

3. Kategorisering och placering i modellen

Bróka-Auðr uppträder i sagan som hämnande kvinna och skall därmed räknas till kategorin direkt socialt aktiva kvinnor.

2.13 Hrefna

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Hrefna uppträder inte självständigt i sagan utan i direkt samband med Kjartan, sin make. Trots att Kjartan först ämnade att gifta sig med en annan kvinna, valde han Hrefna för hon var det bästa alternativet han kunde få; den andra kvinnan som han ville få, Guðrún, var redan gift.

Hrefna är mycket lydlig: t.ex. hon låter fadern råda över giftermålet, och sätter inte på sig huvudduken, som var Kjartans gåva, när Kjartan ber henne att inte göra det. Hrefna hade alltid varma känslor mot Kjartan och sägs ha dött av sorg efter Kjartans död.

2. *Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem*

Genom Hrefnas aktiviteter (eller snarare frånvaron av dem) ser vi att Hrefna inte alls träder ut ur *innan stokks* världen. Hon framställs hela tiden som en kvinna som är bakom sin man Kjartan och som aldrig blandar sig i manliga affärer. Hon är lydlig, skötsam och kärleksfull, men aldrig direkt eller ens indirekt aktiv.

3. *Kategorisering och placering i modellen*

Hrefna hör absolut till *innan stokks* världen och till kategorin socialt passiva kvinnor. Hennes uppenbara roll är husfru.

2.14 Guðrún Ósvífrsdóttir

1. *Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar*

Guðrún är den kvinna som får störst uppmärksamhet i *Laxdæla saga*. I sagan blir hon ofta hyllad med hedrande ord, bland annat ”Guðrún er mjök fyrir öðrum konum um allan skörungsskap“ [Guðrún är långt framom andra kvinnor i duglighet] (Sveinsson 1934:169). Guðrún framträder ofta som rådgivare. Hon ger exempelvis råd till Þórðr angående hans hustru Bróka-Auðr. Hon rådgör med sin vän Snorri goði om att de skall byta gårdar med varandra för att undvika fara. Ibland bestämde hon själv utan att ta hänsyn till sin makes avsikt – exempelvis ger hon stöd till Gunnarr Þiðrandabani som tidigare hade dömts fredlös. I ett längre perspektiv blev hon hyllad för det. Guðrún är däremot mest känd för att hon bröt Bollis och Kjartans (Óláfrs söner) goda förhållande. På grund av Guðrúns provokation dödade Bolli Kjartan, och Bolli blev i sin tur dräpt av en annan son till Óláfr. Tolv år senare eggade Guðrún sina söner till hämnd mot Bollis dräpare. Hon lyckades få sin vilja fram vid båda hämndfärderna. Under sina sista livsår blev Guðrún, som förlorade alla sina fyra makar, en from nunna.

2. *Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem*

Guðrún framträder i sagan som mycket socialt engagerad kvinna. Hon är storslagen, respekterad och har omfattande kontakter. På det sättet är hon direkt socialt aktiv kvinna. Genom att ge skydd till en fredlös person uppträder hon även som ledare som bestämmer självständigt. Å andra sidan agerar hon väldigt mycket indirekt. Hon tar egentligen aldrig till vapen själv för att hämnas, utan alla hennes hämndplaner fullgörs av män – antingen hennes make (Bolli), hennes närmaste vänner eller söner. Hon eggjar andra att få sin vilja fram. På slutet av *Laxdæla saga* blir hon enbart socialt passiv: hon lever i djup sorg och förrättar bön till Gud. Man kan följa olika etapper i Guðrúns förändring i sagan: först hade hon en stark vilja att gå över till de socialt aktiva (som egentligen inte lyckades; det bekräftas av bland annat Kjartans nekande svar när Guðrún frågade honom om att få följa med på resan), därefter är hon länge indirekt socialt aktiv samt för en stund en ledare, och mot slutet av livet är hon endast socialt passiv.

3. *Kategorisering och placering i modellen*

Genom sina gärningar och livssyn hör Gudrun till de båda världarna, *útan stokks* och *innan stokks*, och till alla tre kategorier: direkt socialt aktiva, indirekt socialt aktiva och socialt passiva kvinnor. Hennes viktigaste roller är eggare, rådgivare, husfru (jfr. hennes ensliga tillvaro mot slutet av livet) och även ledare.

2.15 Tabellen för kvinnorna i *Laxdæla saga*

ÚTAN STOKKS		ÍNAN STOKKS	
I Direkt socialt aktiva kvinnor	II Indirekt socialt aktiva kvinnor	III Socialt passiva kvinnor	
1) Drottning Gunnhildr (ledare)	1) Þórðrs tjánarinnna (medhjálpare)	1) Vigdís Hallsteinsdóttir (husfru)	
2) Unnr (ledare, resande kvinna)	2) Unnr (ráðgívarare)	2) Ingibjörg (husfru)	
3) Þorgerðr Þorsteinsdóttir	3) Jórunn (ráðgívarare)	3) Þorgerðr Þorsteinsdóttir (husfru)	
4) Vigdís (ledare)	4) Melkorka (medhjálpare)	4) Jórunn (husfru, sörjerska)	
5) Þuriðr (hämmande kvinna)	5) Þorgerðr (eggare, ráðgívarare)	5) Melkorka (sörjerska)	
6) Bróka – Auðr (hämmande kvinna)	6) Þuriðr (ráðgívarare, eggare)	6) Hrefna (husfru)	
7) Guðrún (ledare)	7) Guðrún (eggare, ráðgívarare)	7) Guðrún (husfru)	

2.16 Komparativ analys av kvinnorna i *Laxdæla saga*

Nu ska jag besvara alla tre frågeställningar i tur och ordning.

1. Vilka är antalet och andelen av kvinnor i varje kategori? Vilka är de typiska rollerna i varje kategori?

Det finns 7 kvinnor i kategorin direkt socialt aktiva kvinnor och detta utgör 50% av alla kvinnor. Deras typiska roller är ledare, resande kvinna och hämmande kvinna. Rollen ledare är typisk för 4

kvinnor, rollen resande kvinna är typisk för 2 kvinnor och rollen hämnande kvinna är typisk för 2 kvinnor. Vissa kvinnor hade roller även inom andra kategorier.

Det finns 7 kvinnor i kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor vilket utgör 50% av alla kvinnor. Denna kategoris typiska roller är eggare, rådgivare och medhjälpare. Rollen eggare är typisk för 3 kvinnor, rollen rådgivare är typisk för 5 kvinnor och rollen medhjälpare är typisk för 2 kvinnor. Även här hade vissa kvinnor roller inom andra kategorier.

Det finns 7 kvinnor i kategorin socialt passiva kvinnor vilket utgör 50% av alla kvinnor. Deras typiska roll är alltså husfru (vilken omfattar alla tidigare nämnda sysselsättningar innanför huset)

Det är lätt att se att antalet och andelen av kvinnorna är jämna för alla kategorier. Anledningen till den lika andelen beror på rollbyte: kvinnor aktuella i en kategori kunde samtidigt höra till en annan/andra kategori/kategorier.

Nu ska jag vända mig till den andra frågeställningen.

2. Finns det kvinnor som hör till mer än en kategori? Om ja, vilka kategorier pendlar de emellan? Vad är anledningen för att byta roller/kategorier?

I nedanstående tabell ser man hur många kvinnor flyttar mellan kategorierna och hur många stannar i ramen av en kategori:

Antal av kategorier	Kvinnor
1. alla tre kategorier	Guðrún (1 kvinna; ≈ 7%)
2. två kategorier	Unnr djúpúðga, Jórunn, Þorgerðr Þorsteinsdóttir, Þuriðr, Melkorka (5 kvinnor; ≈ 36%)
3. endast en kategori	Hrefna, Bróka-Auðr, Vigdís, Þorgerðr Egillsdóttir, Gunnhildr, Þórðrs tjanarinna, Ingibjörg, Vigdís Hallsteinsdóttir (8 kvinnor; ≈ 57%)

Totalt är det alltså 6 kvinnor som pendlar mellan kategorierna. De utgör 43% av alla kvinnor i sagan.

Det är uppenbart att Guðrún är den mångsidigaste kvinnan i sagan då hon hunnit höra till alla tre kategorierna. Guðrún “aktiveras” bara en gång som direkt socialt aktiv kvinna, detta vid tillfället när hon gav skydd till Gunnarr Þiðrandabani. Guðrún hade mer kapacitet att bestämma själv i huset än hennes make, och hennes make hade ingen kapacitet att förhindra henne; i tillägg till detta var Guðrún mer storslagen och långsiktig än hennes make. Mest tid i sitt liv agerar Guðrún dock indirekt socialt aktivt, det vill säga att hon inte antar mannens roll fullständigt. Varför är det så? För det mesta i sitt liv hade Guðrún haft en trygg position bakom olika manliga fränder – sin man Bolli, sina bröder och även Kjartan som inte blev hennes make men i början ämnade bli det. Hennes manliga fränder hade tillräckligt styrka för att hon kunde förbli bakom dem. Varför flyttade hon till sist till kategorin socialt passiva kvinnor? Hon förlorade alla sin fyra makar, hade överlevt många människors död, och förlusten av viktiga människor i hennes liv bröt ner henne.

Unnr djúpúðgas främsta roller är ledare och resande kvinna, och rådgivare är hennes mindre viktiga roll. Man kan säga att rådgivare-rollen finns i bakgrunden av hennes personlighet; hon förblir först och främst ledare bland sina människor. Därför är här mer lämpligt att prata om huvudrollen samt primärkategorin (direkt socialt passiva kvinnor) och birollen och sekundärkategorin (indirekt socialt aktiva kvinnor) för henne.

Þorgerðr Þorsteinsdóttir pendlar mellan kategorierna direkt socialt aktiva och socialt passiva kvinnor. Även i hennes fall ser man direkt samband mellan hennes kategori och när- eller frånvaro av en man, men det fungerar omvänt. Direkt efter förlusterna av den första och den andra mannen blir hon direkt socialt aktiv och reser utomlands – det vill säga, förlust av mannen aktiverar hennes kapacitet. När hon är i äktenskapet sysslar hon med vanliga kvinnliga plikter och blandar sig inte in i den manliga världen. Här ser vi skillnaden mot t.ex. Guðrún: Guðrún förblir i kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor även efter Bollis (makens) död, medan Þorgerðr genast “aktiveras”, fastän även hon hade manliga fränder bakom sig. Troligtvis berodde det på karaktäregenskaper och på viljan att manipulera.

Þuriðr hörde främst till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor: det är hennes primärkategori. Däremot aktiverades hennes socialt aktiva egenskaper när hon blev kränkt av vikingen Geirmundr gnýr. Som kränkt kvinna arrangerade Þuriðr en liten hämndfärd mot sin kränkare och hämnades på Geirmundr gnýr. Det var en liten hämnd som Þuriðr genomförde själv: hon lämnade barnet på vikingskeppet och tog bort Geirmundrs svärd. Mest påverkade hon andra människor, antingen genom att egga för att följa med eller genom att ge råd vilka uppfylldes.

Melkorka, som enligt tabellen hör till kategorierna indirekt socialt aktiva och socialt passiva kvinnor, hör mer hemma i den sista kategorin, och indirekt socialt aktiva kvinnor är hennes sekundärkategori. Melkorka hade en tillräckligt trygg position bakom sin ägare Høskuldr, men för en kort stund bestämde hon sig att bli lite aktivare och påverka händelseloppet indirekt genom att hjälpa sin son Óláfr med hans resa till Irland. Hon lyckades att skicka honom med allt nödvändigt till Irland och vände sedan tillbaka till hushållet och hemmet. Därigenom valde hon en starkare position för sin son och en enklare position åt sig själv.

Nu ska jag vända mig till den tredje frågeställningen.

3. Finns det kvinnor som hör till bara en kategori? Om ja, varför stannar de inom bara en kategori och byter inte sin roll/kategori?

Som vi utredde vid under den förra frågeställningen, finns det åtta kvinnor (de utgör 57% av alla kvinnor) som stannar bara i en kategori och inte byter den. Det är Hrefna, Bróka-Auðr, Vigdís, Þorgerðr Egilsdóttir, Gunnhildr, Þórðrs tjänarinna, Ingibjörg och Vigdís Hallsteinsdóttir. Nu ska vi titta på anledningar varför de gör så.

Hrefna förblev i den passiva kategorin först och främst eftersom hon hade trygg position bakom sin make Kjartan som hade stark position i samhället. Hon hade nämligen sådan karaktär som var emot alla konfrontationer. Även efter Kjartans död aktiverades inga aktiva egenskaper hos henne: hon fortsatte att befinna sig i den kvinnliga sfären och sörjade sin mans död. Både frånvaro av vilja om och kapacitet för att bli ledare samt en trygg position bakom maken bidrog till ensidiga rollen.

Vigdís och Bróka-Auðr har en gemensam sida: båda genomgår skilsmässor från sina makar. Dock de har olika anledningar till det. Vigdís skiljer sig från sin make eftersom han inte visade

kapacitet i sina gärningar. I Bróka-Auðrs fall är det hennes make som skiljer sig från henne och förolämpar henne genom detta. Båda har genomgått ärekränkning från sina makar: Vigdís före skilsmässan, och i Auðrs fall är det hennes make som skiljer sig från henne och förolämpar henne via skilsmässan. Men båda svarar direkt på sina kränkningar: Vigdís skiljer sig från maken och Bróka-Auðr dräper sin make. De stannar i samma kategori, direkt socialt aktiva kvinnor, för detta beror på deras karaktär och kapacitet.

Þorgerðr Egilsdóttirs starkaste sida var att egga eller ge råd till människor för att få sin vilja fram. Även om Þorgerðr inte var långsiktig i sina önskningar fanns det ingen som förbjöd henne att egga eller ge råd: hennes man Óláfr och hennes söner gav alltid efter för hennes viljor. Å andra sidan hade hon en stark position bakom sina fränder (hennes man Óláfr var en klok och respekterad människa) och därför blandade hon sig inte mycket i mäns affärer. När Óláfr var död blev Þorgerðr aktiv, t.ex. bestämde sig att hämnas på fostersonen Bolli. Men även här uppträder hon inte som ledare utan som eggare. Detta visar att Þorgerðr alltid hade starka människor nära sig som förhindrade henne att ta ansvaret fullständigt på sig.

Vigdís Hallsteinsdóttir och Þórðrs tjänarinna är rena bifigurer i *Laxdæla saga* och förekommer bara för att spela en enda roll: husfru respektive medhjälpare. Vigdís påverkar inte händelseloppet och Þórðrs tjänarinna gör det i liten utsträckning, men deras inblandning i sagan slutar med dessa gärningar.

Det är uppenbart att Gunnhildr som är konung Haralds mor och Ingibjörg som är konung Óláfr Tryggvassons syster hade mycket kapacitet och därför kunde påverka händelseloppet mer dramatiskt än de gjorde i den sagan. Men man kan bara spekulera om det: de uppträder i sagan bara vid vissa tillfällen och därför kan deras personligheter inte öppnas fullständigt. Detta förklarar bristen på roll hos dem.

2.17 Slutsatser angående kvinnorna i *Laxdæla saga* och en hypotes om kvinnor i genren *íslendingasögur*

Det fanns totalt 79 kvinnor i *Laxdæla saga*. 14 av dem tog jag för analysen och ytterligare kvinnor var borttagna från analysdelen som orelevanta tack på grund av brist på information. Alla

kategorier hade jämnt antal av kvinnor. Rollen ledare var mest frekvent inom kategorin direkt socialt aktiva kvinnor. Rollen rådgivare var mest frekvent inom kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor. Rollen husfru var mest frekvent inom kategorin socialt passiva kvinnor.

Om vi försöker reda ut vilka kvinnor var mest eller minst mångsidiga enligt antalet av roller hos varje kvinna ser vi att Guðrún som hade 4 roller och hörde till alla tre kategorier, är den mest mångsidiga kvinnan, och Vigdís, Bróka-Auðr, Vigdís Halsteinsdóttir, Þórðrs tjanarinna, Gunnhildr och Ingibjörg som hade bara en roll var och alla hörde till kategorin direkt socialt aktiva kvinnor är minst mångsidiga.

Om vi försöker dela upp kvinnornas mångsidighet enligt deras uppträdande i olika kategorier får vi följande resultat: Guðrún som uppträder i alla tre kategorier (det vill säga, skiftar mellan kategorierna och rollerna) är på första plats; Unnr djúpúðga, Jórunn, Þorgerðr Þorsteinsdóttir, Þuriðr, Melkorka uppträdde i två kategorier; Hrefna, Bróka-Auðr, Vigdís, Þorgerðr Egillsdóttir, Vigdís Hallsteinsdóttir, Þórðrs tjanarinna, Gunnhildr och Ingibjörg är på sista platsen för de hörde bara till en kategori (bytte inte rollen/kategorin). Här ser vi att de flesta kvinnorna (8) hörde till bara en kategori; de som pendlar mellan kategorierna är på andra plats (5 kvinnor) och bara en kvinna hann skifta mellan alla tre kategorier.

Det var följande anledningar för kvinnor att **skifta** kategorier:

- 1) mans oförmåga/frånvaro av kapacitet att ta på sig ansvar (Guðrún)
- 2) ambitioner att påverka händelseloppet (Melkorka)
- 3) mans död som “aktiverade” kvinnan (Þorgerðr Egillsdóttir)
- 4) sorg och förlust av fränder som “deaktiverade” kvinnan (Guðrún)
- 5) kränkning och vilja att hämnas på kränkaren (Þuriðr)

Med “aktiveringen” menar jag övergången från en mer passiv till en mer aktiv kategori. Med “deaktiveringen” menar jag den omvända processen: övergången från en mer aktiv till en mer passiv kategori. Fenomenet står i detta att samma anledning (t.ex. förlust av fränder) kunde aktivera vissa kvinnor, och vissa kunde deaktiveras av denna samma anledning.

Vissa kvinnor (Unnr djúpúðga, Melkorka, Jórunn, Þuriðr) träder ut från sin primärkategori bara för en stund för att utföra en gärning som hör hemma i en annan, sekundär kategori. Dock är detta ingen anledning som kvinnorna själva skulle kunna erkänna; det är det logiska beslutet som man kan se som sagans läsare. Den punkten räknas alltså som en förklaring och inte som en direkt anledning till kvinnans aktivering/deaktivering.

Det var följande anledningar för en kvinna att **stanna kvar** i en kategori:

- 1) trygg position bakom sin make eller andra manliga fränder (Hrefna, Þorgerðr Egillsdóttir)
- 2) frånvaro av kapacitet hos mannen samt kvinnans permanenta tillhörighet tillhörande till den manliga världen (Vigdís, Bróka-Auðr)

Vissa kvinnor (Vigdís Hallsteinsdóttir, Þórðrs tjänarinna, Gunnhildr, Ingibjörg) nämns i samband med enbart en gärning. De alla är bifigurer, och att vara episodiskt omnämnt är den vanliga situationen för bifigurer. Inte heller här kan det anses som en anledning för icke-rollbyte; på grund av bristiga utrymmet ägnat åt de personerna finns anledningarna för rollbyte utom läsarens synhåll.

Sammanfattningsvis ska jag dra några slutsatser om kvinnor i *Laxdæla saga*, som är ett exempel från genren *íslendingasögur*. Alla relevanta kvinnor var jämnt uppdelade i tre befintliga kategorier: direkt socialt aktiva kvinnor, indirekt socialt aktiva kvinnor, socialt passiva kvinnor. Rollerna som ledare och rådgivare är mest frekventa inom de två första kategorierna, rollen husfru är den enda befintliga inom den sista kategorin, fast det är inte alltid den primära kategorin för kvinnor som uppträder i den. De flesta kvinnorna har bara en roll och det är bara en kvinna som har fyra roller (Guðrún). De flesta kvinnor hör till bara en kategori (8) och det är bara en kvinna som pendlar mellan alla tre kategorierna. Vi kan konkludera att synnerligen mångsidiga kvinnor (de som skulle höra till alla tre kategorierna) är sällsynta i sagan från denna genre. Däremot är det fler kvinnor som har bara en roll och hälften så många kvinnor som skiftar mellan två kategorier där en av kategorierna är primär och en är sekundär. Ett undantag är en kvinna (Þorgerðr Þorsteinsdóttir) som pendlar mellan yttersta kategorier (direkt socialt aktiva kvinnor och socialt passiva kvinnor).

3. Kvinnor i *Völsunga saga*

Det nämns totalt 18 kvinnor i *Völsunga saga*. Det är både övernaturliga varelser av kvinnligt kön, kvinnor med övernaturliga egenskaper samt kvinnor utan övernaturliga egenskaper. Kvinnor som dyker upp i *Völsunga saga* är Sigis hustru (hennes namn nämns aldrig; första omnämmandet Finch 1965:1), Rerirs hustru (inget namn; Finch 1965:2), valkyr Hljóð (Finch 1965:2), Signý (Finch 1965:3), vargkvinnan (troligen kung Siggeirrs mor i vargskepnad; Finch 1965:7; jag ska använda mig av det svenska översatta begreppet, "vargkvinnan", i kommande analysen), trollkvinnan som byter skepnad med Signý (först omnäms som *seiðkona* i den isländska upplagan, Finch 1965:9); jag ska använda den svenska allmänna beteckningen *trollkvinna* i kommande analysen;), tjänstekvinnan (*ambáttin* i den isländska upplagan, Finch 1965:21; i kommande analysen ska jag använda den svenska översatta beteckningen), Borghildr (Finch 1965:14), Sigrún (Finch 1965:15), Hjördís (Finch 1965:19), Brynhildr (Finch 1965:35), Guðrún (Finch 1965:43), Grímhildr (Finch 1965:44), Þóra (Finch 1965:62), Kostbera (Finch 1965:65), Glaumvor (Finch 1965:66), Svanhildr (Finch 1965:74) och Áslaug (Finch 1965:50).

Enligt min teori är det så att alla kvinnor måste behandlas mer eller mindre i denna uppsats, även om deras roller är episodiska. Men logiskt sett ska sådana kvinnofigurer kommenteras kort och episodiskt även i denna uppsats. Undantaget är Þóra eftersom man praktiskt taget inte får någon information om hennes gärningar. Därför tas hon bort från analysen. Det andra undantaget är Áslaug; fastän man vet att hon är Sigurðrs och Brynhildrs dotter, framträder hon bara i fortsättningen av *Völsunga saga* vilket jag exkluderar från analysen (se Inledningen). Övriga kvinnor ska delas in i bi- och huvudfigurer.

Till bifigurer räknar jag Sigis hustru, Rerirs hustru, valkyr Hljóð, vargkvinnan, trollkvinnan, Borghildr, Sigrún, tjänstekvinnan, Kostbera, Glaumvor samt Svanhildr.

Till huvudfigurer räknar jag Signý, Hjördís, Brynhildr, Guðrún och Grímhildr.

Nu ska jag först kort behandla bifigurer.

Bifigurer

Det är elva kvinnor som förs samman här: Sigis hustru, Rerirs hustru, valkyrian Hljóð, vargkvinnan, trollkvinnan, Borghildr, Sigrún, tjänstekvinnan, Kostbera, Glaumvör och Svanhildr. Alla de förekommer episodiskt i sagan, och även här ska de behandlas kort.

3.1 Sigis hustru, Rerirs hustru, valkyria Hljóð

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Det finns två kvinnor som inte får något namn alls i sagan. Den första är kung Sigis hustru, och den andra är kung Rerirs hustru. Om man ska ta upp deras speciella gärningar ska man se att deras enda märkvärdiga handlingar var att föda barn: Sigis hustru föder ett barn som heter Rerir, och Rerirs hustru föder ett barn som heter Volsungr. Eftersom graviditeten tog alla krafter från Rerirs hustru och varade för länge skärs barnet ut ur hennes kropp och hon själv dör. Den tredje kvinnan som dyker upp bara i samband med barnfödelse är Hljóð. Hljóð är valkyria, det vill säga en övernaturlig varelse. Först hjälper hon Rerir och hans hustru att bli gravid, och sedan nämns hon som Volsungrs hustru och Sigmundrs mor.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Att föda och uppfostra barn är typiska kvinnliga sysselsättningar och därför hör till *innan stokks-* världen, enligt Carol J. Clovers teori. Den gemensamma rollen för alla tre kvinnor kan vara husfru för att de alla var engagerade i barnfödelse. I tillägg till rollen husfru uppträder Hljóð även som medhjälpare och påverkar genom detta handlingens lopp indirekt.

3. Kategorisering och placering i modellen

Sigis hustru, Rerirs hustru och Hljóð hörde till kategorin socialt passiva kvinnor och deras roll var husfru. Hljóð hörde även delvis till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor och var också medhjälpare.

3.2 Vargkvinnan, trollkvinnan och tjänstekvinnan

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Tre kvinnor utan namn (två av dem av övernaturligt ursprung) behandlas gemensamt här som bifigurer. Vargkvinnan var troligen kung Siggeirrs mor i vargskepnad vars handlingar bestod av att dräpa Signýs söner (det vill säga att hämnas). Hon lyckades med detta - förutom att döda Sigmundr, som själv lyckades döda vargkvinnan. Trollkvinnan förekommer ännu mer episodiskt: hon är den som byter skepnad med Signý. Med hjälp av det kan Signý bli gravid med Sigmundr. Tjänstekvinnans uppgifter liknar i stort trollkvinnans uppgifter. Genom att byta kläder med tjänstekvinnan lyckas Hjordís fly och komma under kung Álfr beskydd.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Även bifigurer kan vara meningsfulla. Vargkvinnan agerar aktivt genom att använda våld, hämnas på Signý och Volsungasönerna. Hämnden är aktivt socialt agerande och därför kan vargkvinnan höra till kategorin direkt socialt aktiva kvinnor. Trollkvinnan ger hjälp åt Signý genom att byta skepnad med henne. Genom detta påverkar hon indirekt handlingens lopp: tack vare hennes hjälp kan Signý bli gravid med Sigmundr. Därigenom hör hon till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor. Det samma gäller tjänstekvinnan som hjälper Hjordís: tack vare klädbyte kan Hjordís fly, vilket påverkar handlingens lopp.

3. Kategorisering och placering i modellen

Till följd av sina gärningar ska vargkvinnan höra till kategorin direkt socialt aktiva kvinnor och trollkvinnan samt tjänstekvinnan till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor. Deras roller är hämnande kvinna respektive medhjälpare (gäller både trollkvinnan och vargkvinnan).

3.3 Borghildr

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Anledningen till att ha Borghildr bland bifigurena är ett mindre utrymme som ägnas åt henne i sagan. Borghildr uppmärksammas först och främst som Sigmundrs hustru. Den andra hennes gärning är att hon hämnas på Sinfjötli, hennes mans bror, eftersom han dödade hennes

(Borghildrs) bror. Sinfjötli dör av Borghildrs förgiftade dryck och Sigmundur driver Borghildr ut ur landet.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Det intressanta med Borghildr är att hon, även episodiskt, uppträder på båda ytterkanterna av Carol J. Clovers enkönssystem. Hon är husfru för det mesta men uppträder också som hämnande kvinna när hon dödar Sinfjötli. På det sättet råkar hamnar hon både i kategorin direkt socialt aktiva kvinnor och i kategorin socialt passiva kvinnor.

3. Kategorisering och placering i modellen

Borghildrs roller är husfru och hämnande kvinna. Hon hör till kategorier socialt passiva kvinnor respektive direkt socialt aktiva kvinnor.

3.4 Sigrún

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Sigrún är den önskade kvinnan – män slogs för att få gifta sig med henne. Hon skildras som krigarkvinna i sagan (hon sägs vara bland krigarkvinnorna som nalkas slaget vid Frekasteinn). Den tydliga gärning som uppmärksammas hos henne är att hon visar en plats Gnipalundr till krigshären där fanns en bra hamn. Hon uppträder i husfru rollen också.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Förutom krigarkvinna-rollen uppträder Sigrún också hon som rådgivare och husfru i sagan. Genom att ge råd till krigshären angående bästa platsen för slaget påverkar hon händelseloppet indirekt. Genom att vara husfru förblir hon socialt passiv.

3. Kategorisering och placering i modellen

Sigrúns roller är rådgivare och husfru. Hon hör till kategorier indirekt socialt aktiva kvinnor respektive socialt passiva kvinnor.

3.5 Kostbera och Glaumvör

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Båda kvinnor uppträder i samband med sina makar: Kostbera är kung Högnis fru och Glaumvör är kung Gunnarrs hustru. Båda uppmärksammas som vackra kvinnor. Båda kan tolka drömmar och med hjälp av detta förutsäga framtiden. Båda försöker övertala sina makar (ge råd till dem) att inte fara till kung Atli; det misslyckas. Kostbera är även runkunnig.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Kostbera och Glaumvör förekommer i sagan bara i samband med sina makar – det vill säga, de har ingen självständig funktion. De är trogna hustrur som försöker vända händelsernas lopp så att deras makar inte skadas. Kvinnorna misslyckas med detta uppdrag; det vill säga, makarna lyssnar inte på deras råd och därför misslyckas kvinnorna påverka händelseloppet.

3. Kategorisering och placering i modellen

Båda kvinnor försöker påverka händelseloppet genom att ge råd men misslyckas med detta och förblir i kategorin socialt passiva kvinnor. De uppträder som husfruar.

3.6 Svanhildr

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Svanhildr är Sigurðrs och Guðrúns dotter. Om Svanhildr vet man så mycket att hon skickas till kung Jormunrekk för att giftas bort med honom. På vägen till honom får hon känslor till Jormunrekkrs son som hade i uppdrag att följa med henne. Detta avslöjas av Jormunrekkrs tjänare och Svanhildr blir trampad till döds av hästar som straff för ärenkränkningen av kung Jormunrekk.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Man ser inga aktiva handlingar hos Svanhildr. Svanhildr bestämmer ingenting om sitt framtida äktenskap; hennes giftermål bestäms av andra. Själv förblir hon socialt passiv.

3. Kategorisering och placering i modellen

Svanhildr är passiv i social mening. Hennes roll är husfru och hon hör till kategorin socialt passiva kvinnor.

Huvudfigurer

Det är sju kvinnor som analyseras här: Signý, Hjördís, Brynhildr, Guðrún och Grímhildr. Eftersom de alla är väsentliga figurer ska de tas upp var för sig i detta avsnitt.

3.7 Signý

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Tillsammans med sin bror Sigurðr är Signý den mest anmärkningsvärda av kung Völsungs barn. Signý är gift med kung Siggeirr fast hon ville bryta sig loss från honom redan på andra bröllopsdagen. Hon är klok och förstår Siggeirrs planer mot hennes bröder och far: när de anländer till henne och Siggeirr i Gautland, försöker hon övertala släktingarna att fara hem. Det lyckas inte: hennes far dödas och hennes bröder grips. Signý övertalar Siggeirr att sätta bröderna i stocken så att de ska dö långsamt. Det är hennes list. Hon lyckas rädda enbart den sista brodern Sigmundr. Hon ger Sigmundr lov att döda hennes och Siggeirrs söner eftersom de var oförmåga och hjälplösa. För att föda den rätta völsungasonen byter hon skepnad med en trollkvinna och kommer till Sigmundr som bor i skogen; de ligger tre nätter med varandra, Signý blir gravid och föder barnet. Hon lär också Sigmundr och Sinfjötli, Sigmundrs son, att komma ut ur en gravhög med hjälp av Sigmundrs svärd. Hennes liv tar slut när hon ger sig in i elden utan att försöka rädda sig.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Signý agerar aktivt i sagan. Förutom att vara Siggeirrs maka genomför hon en rad direkt och indirekt aktiva sociala handlingar. Hon uppträder som rådgivare (först med bröderna och fadern och sedan med Siggeirr; hon misslyckas med sina råd vid första försöket men lyckas vid det

andra försöket), som eggare (med Sigmundr när hon eggar honom att döda hennes oförmåga barn), som ledare när hon fattar beslutet att fortsätta völsungaättens linje, och som medhjälpare när hon räddar Sigmundr från vargkvinnan samt när hon hjälper Sigmundr och Sinfjötli fly ut ur en gravhög. Genom detta hör hon till både kategorier direkt socialt aktiva och indirekt socialt aktiva kvinnor.

3. Kategorisering och placering i modellen

Signý uppträder som en aktiv kvinna i sagan. Hon är både direkt och indirekt socialt aktiv. Hennes roller är ledare, rådgivare, eggare och medhjälpare.

3.8 Hjordís

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella gärningar

Hjordís presenteras i sagan som förständig kvinna och får själv välja sin make (Sigmundr). Hon skulle kunna läka döende Sigmundr men han vägrar. Som en klok kvinna bytte hon kläder med en tjänstekvinna och lyckades fly ur landet till kung Álfr, som erkände hennes stark position genom hennes kloka svar på frågorna och förmåga att kartlägga Sigmundrs guld. Hon gifte sig med kung Álfr. Vid den tiden var hon redan gravid med sin förra make, Sigmundr. Hjordís födde Sigurðr som senare blir sagans nyckelfigur. Hon gav honom rester av faderns svärd för att smida ett nytt.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Hjordís uppträder i alla tre kategorierna: direkt socialt aktiva, indirekt socialt aktiva och socialt passiva kvinnor. Hon övertar mannens roll när hennes liv är i faran: då fattar hon beslutet att fly bort från landet och resa till kung Álfr. För det andra uppträder hon som medhjälpare när hon hjälper till att kartlägga Sigmundrs guld. Genom detta påverkar hon handlingens förlopp indirekt. Hon är också en trogen hustru. Genom att rädda och senare föda sitt barn, Sigurðr, påverkar hon handlingens lopp oerhört; men barnfödelse i sig kan inte räknas som stor gärning, för kvinnan vet inte säkert på förhand vem hon bär.

3. Kategorisering och placering i modellen

Hjördís uppträder i alla tre kategorierna. Hennes roller är resande kvinna, medhjälpare och husfru.

3.9 Brynhildr

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Brynhildr är en av de viktigaste figurerna i sagan och framställs som rådgivare och stridande kvinna. Brynhildr har stark karaktär, hon håller kloka tal, hon är runkunnig, kan förutsäga framtiden och tolka drömmar. Hon är också skicklig i handarbete. Hon har lovat att gifta sig med den som inte känner någon rädsla i sin hjärta, och som kan löpa över de eldslågor som leder till hennes borg. Brynhildr har förlovat sig med Sigurðr. Däremot är hon tvungen att gifta sig med Gunnarr eftersom han red över de brinnande eldslågorna till henne; hon visste inte att det skedde med trolldom och Sigurðrs hjälp. Hon grälar med Guðrún om deras makar och, när Sigurðr försöker försonas med henne, vägrar försoningen. Brynhildr eggjar Gunnarr att dräpa Sigurðr och skrattar åt Guðrúns klagan när hämnden fullgörs. Sedan begår hon självmord och ordnar att hon blir begravd tillsammans med Sigurðr.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Märkvärdigt är att Brynhildr uppträder i alla tre kategorierna: direkt socialt aktiva kvinnor, indirekt socialt aktiva kvinnor och socialt passiva kvinnor. Dock syns det ganska tydligt att de två första kategorierna bättre motsvarar hennes ursprungliga natur. Husfru framstår inte som hennes primära livsåskådning: hon är mer hemma i rollerna stridande kvinna, våldsam kvinna, sierska, eggare och rådgivare. Däremot kan man upptäcka en förändring i hennes livsstil efter att hon träffade Sigurðr; före trolovningen uppmärksammas hon bara som stridande kvinna och efter detta kan man se element av husfru i hennes livsstil. Sigurðr "förlöser" hennes kvinnliga egenskaper (se Teori och modell) som för viss tid ersätter den stridande naturen. Hon berättar även om framtiden för Sigurðr, säger vad ska hända med de två, men Sigurðr lyssnar inte på henne; inte heller Gunnarr vill motta hennes förutsägelser när hon döende berättar om framtiden. Därigenom misslyckas hon i rollen som sierska. Men hon dör dock som krigare. När hon förstår

att hon förråddes av sin make återkommer Brynhildr till sin stridande natur. Hon grälar även med Guðrún vilket påverkar händelseloppet; Guðrún får veta sanningen om Brynhilds och Sigurðs trolovning. Hon själv eggjar Gunnarr att dräpa Sigurðr och sørjer själv Sigurðs död och begår självmord (vilket är ytterst aktiv social handling)

3. Kategorisering och placering i modellen

Genom sina gärningar hör Brynhildr till alla tre kategorierna: direkt socialt aktiva kvinnor, indirekt socialt aktiva kvinnor, socialt passiva kvinnor. Hon har flera roller: stridande kvinna/sköldmö, våldsam kvinna (när hon begår självmordet), grälände kvinna, eggare, rådgivare och husfru.

3.10 Guðrún

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Även Guðrún framstår som en av de mest mångsidiga personerna i *Völsunga saga*. Genom handlingens utveckling blir hon mer och mer självständig. Hon är runkunnig. I början är hon sin mans, Sigurðs, lydig hustru, fast hon blir ännu grymmare och klokare när Sigurðr ger henne en bit av Fáfnirs hjärta att äta. Hon grälar med Brynhildr om deras män (fast just hennes eggelse inte leder fram till någon påverkan av händelseloppet) och sørjer Sigurðs död när han blir dräpt. Hon hade tre äktenskap: med Sigurðr, med kung Atli och med kung Jónakr. Hon försonas med sina bröder som dräpte Sigurðr och övertygas att gifta sig med Atli. Guðrún strider för en gångs skull tillsammans med sina bröder för att hämnas på Atli. När det är slut på Gjúkungaätten låtsas hon försonas med Atli men gör själv dryckesbägare av skallarna från hennes och Atlis söners, rostar deras hjärtan och ger dem till Atli. Sedan dräper hon Atli med svärd tillsammans med en son till hennes bror Högni och sätter eld på hela borgen. Guðrún försöker dränka sig men bärs av övernaturliga makter till kung Jónakr och gifter sig för tredje gången. På slutet av sitt liv eggjar hon sina söner att hämnas för sin dotter Svanhildr, vilket de gör och dör.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Guðrún övertar mannens roll när hon tillsammans med sina fränder hämnas sin släkt (till exempel gör dryckesbägare av sina söners skallar och skickar dem till Atli) och när hon en gång tar sköld och vapen och hämnas sina fränder; då uppträder hon som direkt socialt aktiv kvinna.

Hon uppträder också som indirekt socialt aktiv kvinna som medhjälpare och eggare. Med sin roll husfru hör hon även till kategorin socialt passiva kvinnor där inga aktiva handlingar uppkommer.

3. Kategorisering och placering i modellen

Guðrún hör till alla tre kategorierna: direkt socialt aktiva kvinnor, indirekt socialt aktiva kvinnor och socialt passiva kvinnor. Hennes viktiga roller är våldsamt kvinna, stridande kvinna, eggare, medhjälpare och husfru.

3.11 Grímhildr

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Grímhildr är trollkvinna som två gånger påverkar handlingens förlopp inte direkt utan med hjälp av en magisk dryck. Den första gången ger hon en glömskedryck till Sigurðr, han glömmet sin trolovning med Brynhildr och gifter sig med Guðrún. Den andra gången ger Grímhildr en magisk dryck till Guðrún och allt ont om Sigurðrs död raderas ut ur hennes minne. Hon övertygar även Guðrún att gifta sig med kung Atli.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Grímhildr agerar indirekt men påverkar händelserna oerhört. För detta använder hon trolldom för det första och sin förmåga att övertyga för det andra. Med sina roller förblir hon i kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor.

3. Kategorisering och placering i modellen

Grímhildr uppträder som indirekt socialt aktiv kvinna. Hennes viktiga roller är trollkvinna (eftersom genom sin trolldomskonst påverkar hon händelseloppet indirekt) och eggare.

3.12 Tabellen för kvinnorna i *Völsunga saga*

ÚTAN STOKKS		INNAN STOKKS	
I Direkt socialt aktiva kvinnor	II Indirekt socialt aktiva kvinnor	III Socialt passiva kvinnor	
1) Vargkvinnan (hämnande kvinna)	1) valkyr Hljóð (medhjälpare)	1) Sigis hustru (husfru)	
2) Borghildr (hämnande kvinna)	2) Trollkvinnan (medhjälpare)	2) Rerirs hustru (husfru)	
3) Signý (ledare)	3) Bondekvinnan (medhjälpare)	3) valkyr Hljóð (husfru)	
4) Hjördís (resande kvinna)	4) Sigrun (rådgivare)	4) Borghildr (husfru)	
5) Brynhildr (stridande kvinna, våldsam kvinna)	5) Signý (rådgivare, eggare, medhjälpare)	5) Sigrún (husfru)	
6) Guðrún (våldsam kvinna, stridande kvinna)	6) Hjördís (medhjälpare)	6) Kostbera (husfru)	
7) Sigrún (stridande kvinna)	7) Brynhildr (grälände kvinna, eggare, rådgivare)	7) Glaumvör (husfru)	
	8) Guðrún (eggare, medhjälpare)	8) Svanhildr (husfru)	
	9) Grímhildr (trollkvinna, eggare)	9) Hjördís (husfru)	
		10) Brynhildr (sörjerska)	
		11) Guðrún (husfru)	

3.13 Komparativ analys av kvinnorna i *Völsunga saga*

I detta avsnitt ska jag ta reda på mina frågeställningar utgående av kvinnofigurer i *Völsunga saga*.

1. Vilka är antalet och andelen av kvinnor i varje kategori? Vilka är de typiska rollerna i varje kategori?

Det finns 7 kvinnor (44% av alla kvinnor) i kategorin direkt socialt aktiva kvinnor. Deras typiska roller är hämnande kvinna, ledare, resande kvinna, stridande kvinna och våldsam kvinna. Rollen hämnande kvinna är typisk för 2 kvinnor, rollen ledare är typisk för 1 kvinna, rollen resande kvinna är typisk för 1 kvinna, rollen stridande kvinna/sköldmö är typisk för 3 kvinnor, rollen våldsam kvinna är typisk för 2 kvinnor.

Det finns 9 (56% av alla kvinnor) kvinnor inom kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor. Deras typiska roller är medhjälpare, rådgivare, eggare, grälände kvinna och trollkvinna (här anses trolldom som en gärning som indirekt påverkar händelserna i den verkliga världen). Rollen medhjälpare är typisk för 6 kvinnor, rollen rådgivare är typisk för 3 kvinnor, rollen eggare är typisk för 4 kvinnor, rollen grälände kvinna är typisk för 1 kvinna och rollen trollkvinna är typisk för 1 kvinna.

Det finns 11 kvinnor (69% av alla kvinnor) inom kategorin socialt passiva kvinnor. Deras vanliga roll är husfru.

Den största andelen av kvinnor hör till kategorin socialt passiva kvinnor. Samtidigt är det så att de flesta kvinnorna i den kategorin är rena bifigurer (t.ex. Sigis hustru, Rerirs hustru, valkyrian Hljóð, Kostbera, Glaumvör, Svanhildr) och denna kategori är alldeles sekundär för sådana kvinnor som Hjördís, Brynhildr, Sigrún och Guðrún. Den näststörsta kategorin är indirekt socialt aktiva kvinnor vilken innehåller 9 kvinnor. Däremot just denna kategori innehåller sagans huvudfigurer: Signý, Hjördís, Brynhildr, Guðrún och Grímhildr, fast de uppträder också i andra kategorier. Kategorin direkt socialt aktiva kvinnor innehåller bara 6 kvinnor men de är huvudfigurer för det mesta: Signý, Hjördís, Brynhildr och Guðrún.

Nu ska jag vända mig till den andra frågeställningen.

2. Finns det kvinnor som hör till mer än en kategori? Om ja, vilka kategorier pendlar de emellan? Vad är anledningen för att byta roller/kategorier?

I nedanstående tabell ser man hur många kvinnor som flyttar mellan kategorierna och hur många som stannar i ramen av en kategori:

Antal av kategorier	Kvinnor
1. alla tre kategorier	Brynhildr, Guðrún, Hjórdís, Sigrún (4 kvinnor; ≈25%)
2. två kategorier	Borghildr, Signý, valkyrian Hljóð (3 kvinnor; ≈19%)
3. endast en kategori	Vargkvinnan, trollkvinnan, tjänstekvinnan, Sigis hustru, Rerirs hustru, Kostbera, Glaumvör, Svanhildr, Grímhildr (9 kvinnor; 56%)

Enligt tabellen är Brynhildr, Guðrún, Hjórdís och Sigrún de mest mångsidiga kvinnorna i gruppen. Hjórdís hade färre roller än Brynhildr och Guðrún, men även hon ”aktiveras” en gång som socialt aktiv när hennes make Sigmundur är död och hon tar på sig ansvaret att resa till kung Álfr. Annars uppträder hon episodiskt som medhjälpare för att hjälpa hitta Sigmundrs guld; mest är hon engagerad innanför husets väggar med sitt barn Sigurðr som ska påverka hela händelsens färlöpp. Hon stannar *innan stokks* eftersom hon har trygg position bakom sin nye make Álfr.

När det gäller Sigrún är det tydligt att hon hörde mer till *utan stokks* världen och befann sig mer bland män. Hennes mångsidighet beror på att hon har roller som hör till alla tre kategorierna. Annars är husfru-rollen inte den primära rollen för henne; i den rollen visas hon bara episodiskt.

Brynhildr är den mest mångsidiga kvinnan i sagan med sina 7 roller. Hon hör redan från början till den manliga världen: Sigurðr hittar henne som sköldmö, och efter denna händelse börjar hennes kvinnliga egenskaper och sysselsättningar (att sitta i borgen och brodera) träda fram. Men de försvinner igen när Brynhild förråds; då blir hon åter direkt och indirekt socialt aktiv (våld, eggelse m.fl.)

Guðrún är lite mindre socialt aktiv men har ändå åtskilliga roller. Först känner man henne som socialt passiv: hon har en tillräckligt trygg position bakom sin make Sigurðr. När Sigurðr blev dräpt sörjde hon hans död, det vill säga förblev passiv, men sedan försonades hon med sina bröder och stred tillsammans med dem mot deras gemensamma fiende – Atli. Genom detta fullgjorde hon sin plikt att hjälpa till sin familj, men samtidigt saknade hon en make som kunde skydda henne. Den andra anledningen till varför Guðrún aktiverades som socialt aktiv var möjligen glömskedrycken som hennes mor Grímhildr gav henne. Vid slutet av sitt liv fick Guðrún fred hos kung Jónakr, men förlusten av den älskade dottern Svanhildr aktiverade henne en gång till som eggare: hämndviljan tvingade henne att skicka ut sina söner för att hämnas på Jormunrekkr.

Samma anledning, viljan att hämnas på fienden, ser man hos Borghildr. Det mest intressanta hos henne är att hon pendlar mellan de yttersta kategorier – direkt socialt aktiva kvinnor och socialt passiva kvinnor. Hon stannar hela tiden i den sista kategorin, men viljan att hämnas sin döda bror ”aktiverar” henne och hon förgiftar Sinfjötli.

Signý har aldrig varit socialt passiv utan har mer hört till den manliga världen. När hon förstod att Volsungaätten kan försvinna bestämde hon att ta på sig ansvaret och fortsätta volsungaättens linje. Annars uppträdde hon hela tiden som sina manliga fränders högra hand: t.ex. räddade hon Sigmundrs liv och hjälpte sina söner att komma ut ur gravhögen. Man ser att hennes liv ofta var i fara och att hon därför inte kunde förbli passiv, men å andra sidan hade hon alltid tillräckligt många manliga fränder bakom sig för att skydda henne.

Valkyrian Hljóð är en bifigur i den sagan; hon påverkar en gång händelsens förlopp genom att hjälpa Rerirs hustru att bli gravid. Det är inte hennes egen utan gudarnas (Óðinns och Friggs) vilja att hjälpa Rerirs hustru att bli gravid. Mest uppfattas däremot Hljóð som passiv och som Volsungs hustru och Sigmundrs mor.

3. Finns det kvinnor som hör till bara en kategori? Om ja, varför stannar de inom bara en kategori och byter inte sin roll/kategori?

Som vi utredde vid den förra frågeställningen, finns det 9 kvinnor som stannar inom bara en kategori och inte övertar någon annan roll. De är vargkvinnan, trollkvinnan, tjänstekvinnan, Sigis hustru, Rerirs hustru, Kostbera, Glaumvǫr, Svanhildr och Grímhildr.

Vargkvinnan agerar ytterst direkt socialt aktivt genom att hämnas på völsungasönerna. Detta är den enda hennes funktion och hon förekommer bara i samband med detta.

Trollkvinnan som bifigur förekommer i sagan bara episodiskt och har bara en funktion: att byta skepnad med Signý.

Det samma gäller tjänstekvinnan som är bifigur. Även hon har bara ett uppdrag: att byta kläder med Hjördís.

Såväl Sigis hustru som Rerirs hustru, Kostbera och Glaumvör förekommer i sagan enbart i samband med sina makar. Sigis hustru och Rerirs hustru är rena bifigurer; man kan säga att de bara nämns. Kostbera och Glaumvör nämns i stort sett också i samband med sina makar, men skillnaden är att de försöker anta en annan roll också: de försöker rådgöra med sina makar och säga ut sina framtidsprognoser. Det misslyckas, makarna lyssnar inte på dem, och därför förblir båda hustrur inom kategorin socialt passiva kvinnor. Man kan också säga att de saknar kapacitet att övertala sina makar och därför stannar inom bara en kategori.

Svanhildr uppträder i sagan inte som en självständig kvinna utan man bestämmer om hennes framtid för henne: att hon ska giftas bort med kung Jormunrekkr och fara till honom. Hon tar enbart för givet det som bestäms för henne; därigenom agerar hon ytterst passivt i social mening.

3.14 Slutsatser angående kvinnorna i *Völsunga saga* och en hypotes om kvinnor i genren *fornaldarsögur*

Det nämns totalt 18 kvinnor i *Völsunga saga*, och 16 av dem tog jag in i analysen eftersom de hade åtminstone en roll. Största antalet av kvinnorna hörde till kategorin socialt passiva kvinnor och näststörsta antalet av kvinnorna hörde till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor. De mest frekventa rollerna inom kategorin direkt socialt aktiva kvinnor var hämnande kvinna, stridande kvinna/sköldmö och våldsam kvinna. Den mest frekventa rollen inom kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor var medhjälpare. Den mest frekventa rollen inom kategorin socialt passiva kvinnor var husfru.

Om man försöker dra slutsatser om mest eller minst mångsidiga kvinnor utgående av antalet roller hos varje kvinna, då ska man se att Brynhildr som hade 7 roller är den mest mångsidiga kvinnan i sagan, och vargkvinnan, trollkvinnan, tjänstekvinnan, Sigis hustru, Rerirs hustru, Kostbera, Glaumvör och Svanhildr är de minst mångsidiga kvinnor i sagan, för de hade bara en roll var.

Om man ska se på kvinnornas mångsidighet enligt deras uppträdande i olika kategorier, då får man följande resultat: Brynhildr, Guðrún, Sigrún och Hjördís uppträder i alla tre kategorier (det vill säga, skiftar mellan kategorierna/rollerna) och är d'rfær på första plats; Borghildr, Signý, Sigrún och valkyr Hljóð uppträder i två kategorier; vargkvinnan, trollkvinnan, tjänstekvinnan, Sigis hustru, Rerirs hustru, Kostbera, Glaumvor och Svanhildr är på sista platsen när det gäller mångsidighet för de hörde till bara en kategori (bytte inte alls roll/kategori). Här ser vi att de flesta kvinnorna (9) inte alls byter sin roll/kategori, de som pendlar mellan två kategorier (4) är på andra plats, och de som hör till alla tre kategorierna (3) är på sista plats.

Det fanns följande anledningar för kvinnor att **skifta** kategorier:

- 1) makes död vilket "förlösa" kvinnan som socialt aktiv (Hjördís)
- 2) en man kan "förlossna" en kvinnas kvinnlighet (på villkor att denna kvinna har betett sig manligt för det mesta i sitt liv) (Brynhildr)
- 3) förräderi som "aktiverar" kvinnan igen som socialt aktiv (Brynhildr)
- 4) magi (t.ex. glömskedryck) som kunde "aktivera" kvinnan (Guðrún)
- 5) plikten framför familjen vilket tvingar kvinnan att bli aktiv (Guðrún)
- 6) hämndsviljan som aktiverar kvinnan (Guðrún, Borghildr och även delvis Brynhildr)
- 7) känslan av fara för hela ätten vilket aktiverar kvinnan (Signý)
- 8) viljan att befinna sig i den manliga världen (Sigrún)

Det var också en övernaturlig situation då gudarna ville påverka situationen och gjorde det genom en halvgudomlig kvinna (valkyrian Hljóð). Det är dock ingen anledning för kvinnan själv att byta sin roll; det är bara omständigheten då rollbyte framkommer.

Man ser att den vanligaste situationen för kvinnan att byta roll var hämndviljan.

Det var följande anledningar för en kvinna att **stanna kvar** i en kategori:

- 1) kvinnans oförmåga/frånvaro av kapacitet för att påverka händelseloppet (Kostbera, Glaumvör)
- 2) kvinnan tar för givet det som bestäms för henne (Svanhildr)

Precis som i *Laxdæla saga*, finns det även i *Völsunga saga* bifigurer med en enda funktion vilka uppträder bara i samband med detta (trollkvinnan, vargkvinnan, bondekvinnan). Flera kvinnor i sagan förekommer bara i samband med sina makar (Sigis hustru, Rerirs hustru, Kostbera och Glaumvör). Dock detta kan inte anses som anledning för att förbli i en kategori för det är inget självständigt val utan omständigheter och kanske till och med sagaförfattarens medvetna strategi.

Sammanfattningsvis ska jag dra några slutsatser angående kvinnor i *Völsunga saga* som jag samtidigt hypotetiskt ska se som ett typexempel på *fornaldarsögur*. De vanligaste kvinnorna i den genren är socialt passiva kvinnor och minst vanliga kvinnor är direkt socialt aktiva. Den minsta (enligt antalet/andelen) kategorin, direkt socialt aktiva, omfattar dock sagans huvudfigurer. Rollerna hämnande kvinna, stridande kvinna/sköldmö och våldsamt kvinna är mest frekventa inom kategorin direkt socialt aktiva kvinnor, rollen medhjälpare är mest frekvent inom kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor och rollen husfru är den enda möjliga rollen inom kategorin socialt passiva kvinnor. De flesta kvinnorna (9) hade bara en roll, och det var bara Brynhildr som hade 7 roller. De flesta kvinnorna (7) hörde till bara en kategori och det var 3 kvinnor som hann höra till alla tre kategorierna. Man kan konkludera att det finns ett större antal mångsidiga kvinnor i *Völsunga saga* än i *Laxdæla saga*; däremot finns det färre rena bifigurer i *Laxdæla saga* än i *Völsunga saga*. Man ser att kvinnorna hade mycket olikartade anledningar att skifta mellan kategorierna, men hämndviljan förekom dock hos 3 av kvinnorna där de andra 7 anledningarna omfattade en kvinna var. Även i *Völsunga saga* finns det en kvinna som pendlar mellan de yttersta kategorierna och rollerna; det är Borghildr. Den mest frekventa anledningen att förbli i en kategori var kvinnans oförmåga/frånvaro av kapacitet för att påverka händelseloppet.

4. Kvinnor i *Tristrams saga ok Ísöndar*

Det nämns totalt 9 kvinnor i *Tristrams saga ok Ísöndar*. Två kvinnor är dock utan relevans för den aktuella analysen: Didona (Brynjúlfsson 1878:10) som är en mytologisk figur och hertig Orsls dotter (Brynjúlfsson 1878:161) som egentligen inte bär någon funktion. De kvinnofigurer som ska analyseras i denna del av uppsatsen är Blensinbil (Brynjúlfsson 1878:10), Blensinbils fostermor (Brynjúlfsson 1878:18), konsulns syster (Brynjúlfsson 1878:24; "konsul" är den närmaste motsvarigheten till isländska *ræðismaður*; i följande ska jag dock använda den svenska beteckningen), drottning Ísodd (Brynjúlfsson 1878:59), prinsessan Ísönd (Brynjúlfsson 1878:61), Bringvet (Brynjúlfsson 1878:95) och Ísodd (Tristrams äkta maka; Brynjúlfsson 1878:146).

Som tidigare praktiken uppdelar jag kvinnorna i två grupper: till bi- och huvudfigurer. Till bifigurerna räknar jag Blensinbils fostermor och konsulns syster. Till huvudfigurerna räknar jag Blensinbil, drottning Ísodd, prinsessan Ísönd, Bringvet och Ísodd.

Nu ska vi titta på bifigurernas egenskaper.

Bifigurer

4.1 Blensinbils fostermor

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Blensinbils fostermor förekommer i sagan då Blensinbil måste komma till sin älskade Kanelangres i lönndom. Blensinbils fostermor hjälper Blensinbil att göra det.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Blensinbils fostermor hjälper Blensinbil att utföra en aktiv gärning: att komma till sin älskade och bli gravid av honom. Blensinbils fostermor är indirekt aktiv i den situationen och uppträder som medhjälpare till Blensinbil.

3. Kategorisering och placering i modellen

Blensinbils fostermor uppträder som indirekt social aktiv kvinna och hennes roll är medhjälpare.

4.2 Konsulns syster

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Konsulns syster dyker upp i samband med episoden där Tristrams ursprung måste döljas: hon lägger sig i sängen enligt konsulns befallning och låtsas att Tristram är hennes barn.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Konsulns syster agerar inte självständigt aktivt utan fullgör konsulns befallning. Hon agerar *innan stokks* som husfru och därför är hennes roll socialt passiv.

3. Kategorisering och placering i modellen

Konsulns systers roll är socialt passiv och hon uppträder som husfru.

Huvudfigurer

4.3 Blensinbil

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Blensinbil är konung Markis syster och omtalas både som dykdig och vacker. Hon blir förälskad i riddaren Kanelangres och är tvungen att möta honom i lönndom, för annars ska bestraffning följa för båda två. Hon sörjer när han får sårskador under tävlingar. Hon kommer själv till honom i lönndom när han ligger med sårskador och blir gravid av honom. När han dör är hennes sorg så stor att hon dör strax efter barnets födelse.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Blensinbil träder egentligen inte ut ur *innan stokks*. Hon har den höviska kvinnans egenskaper och är trogen älskande kvinna. Hon sörjer djupt sin älskades död. Socialt sett förblir hon passiv.

3. Kategorisering och placering i modellen

Blensinbil hör till kategorin socialt passiva kvinnor. Hennes roll är husfru.

4.4 Drottning Ísodd

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Drottning Ísodd uppträder i sagan först och främst som den trolldomskunniga kvinnan: hon läker Tristrams dödssår. Hon gör också den magiska kärleksdryck som tas med till England och som Tristram och Ísodd av slump dricker på skeppet. Drottning Ísodd sörjer sin bror Mórholds död och begraver själv honom. En gång blir hon mycket vred på Tristram för att hon får veta att det är Tristram som dräpte hennes bror; men snart lugnar hon ner, eftersom hennes dotters öde beror på Tristram.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Å ena sidan hör drottning Ísodd helt enkelt till den passiva kategorin - alla hennes sysselsättningar är *innan stokks*, dvs de är typiska kvinnliga. Å andra sidan påverkar hennes närvaro i sagan hela händelseloppet: kärleksdrycken som hon gör åt Ísodd och hennes blivande make orsakar hela kärlekstragedin i sagan. Genom att göra kärleksdrycken påverkar drottning Ísodd händelseloppet indirekt. Och även detta att hon läker Tristram påverkar utvecklingen av händelserna i sagan.

3. Kategorisering och placering i modellen

Drottning Ísodd hör både till kategorin socialt passiva kvinnor som husfru och till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor (som trollkvinna och läkare).

4.5 Prinsessan Ísodd

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella handlingar

Prinsessan Ísodd är drottning Ísodds dotter, en klok och vacker kvinna. Tristram lär henne spela harpa, skriva brev och dikter, och Ísodd blir ännu klokare. En gång vill även hon döda

Tristram när hon förstår att det var han som dräpte hennes morbror, men snart lugnar hon ner sig. Hon får en oändlig passion till Tristram eftersom hon dricker den magiska kärleksdrycken tillsammans med honom; vid sidan av hennes äkta make blir Tristram hennes hemliga älskare. En gång ordnar hon att Bringvet ska dödas, men snart ordnar hon att Bringvet ska tas tillbaka från skogen. En irländare får henne från konung Markis som belöning för sitt harpospel, men Tristram får genom list henne tillbaka från den irländaren med sitt fiolspel. Hon prövas flera gånger av kungen, och en gång faller hon och Tristram i fällan. Ísönd ska genomgå ett heligt prov; hon ber Tristram att ta torftiga kläder på sig, låtsas att han ska ta henne över ön och falla med henne. Då kan hon bevisa att det har varit en man föruton kungen som har kramat henne. Hon prövas med glödande järn och ”bevisar” att hon är oskuldig mot kungen. Senare en gång skickar kungen henne och Tristram ifrån hovet, men sedan när han en gång var i skogen ser han att de sover långt borta från varandra – och han försonas med Ísönd på nytt. När Tristram far bort från det kungliga hovet sörjer Ísönd hans avfärd. Hon blir mycket ledsen när hon får veta att Tristram har gift sig. Ísönd vredgas på Tristram och anklagar honom för alla sina olyckor. Vid slutet av sagan reser Ísönd till Tristram för att rädda hans liv, men kommer för sent. Sedan lägger hon sig nära honom, omfamnar honom och dör av sorg.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Ísönd är den mångsidigaste kvinnan i sagan. Vid första ögonkastet kan det synas att hon bara är socialt passiv - sörjerska och husfru är hennes vanliga roller. Dock uppträder hon en gång som eggare när hon vill döda Bringvet; då eggar hon sina tjänare att ta Bringvet till skogen och döda henne. Men hon genomför också den kanske mest aktiva gärningen i sitt liv - hon reser till döende Tristram, sin älskade.

3. Kategorisering och placering i modellen

Ísönd är den mångsidigaste kvinnan i sagan. Hon hör till kategorin direkt socialt aktiva kvinnor som resande kvinna, till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor som eggare, och till kategorin socialt passiva kvinnor som husfru.

4.6 Bringvet

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella gärningar

Bringvet är Ísönds tjänstekvinna som följer med henne på skeppet från Irland till England. Bringvet är mycket trogen Ísönd: hon byter t.ex. kläder med henne och tillbringar den första natten med kungen eftersom Ísönd inte är oskuld. Bringvet är klok, hon lär Ísönd hur hon ska svara till kungen när han ska prata om pilgrimsresa till utlandet. Bringvet hjälper alltid sin värdinna Ísönd. På slutet av sagan grälar hon både med Tristram och Ísönd eftersom hon tycker att de har förstört hela hennes liv.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönsystem

Bringvet uppträder först och främst som medhjälpare i sagan. För det andra uppträder hon som rådgivare; hennes råd påverkar kungens attityd till Ísönd. Med detta påverkar hon händelseloppet indirekt.

3. Kategorisering och placering i modellen

Bringvet tillhör kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor och hennes roller är medhjälpare och rådgivare.

4.7 Ísödd

1. Framställning, betecknande egenskaper och speciella gärningar

Ísödd är Tristrams äkta maka. Tristram gifter sig med henne för att glömma Ísönd, men kan inte tvinga sig att göra det. Hon behåller hemligheten att Tristram inte har något könsumgänge med henne, men en gång berättar hon om det för sin bror Kardin, vilket framkallar hans vrede och genom detta eggas honom att tala med Tristram. Hon hämnas på Tristram för det misslyckade äktenskapet: hon ljuger att det är den svarta flaggan i stället för den vita på skeppet så att Ísönd skulle tro att Tristram redan är död.

2. Analys utifrån Carol J. Clovers teori om enkönssystem

Ísodd uppfyller två intressanta roller: hon eggjar sin bror Kardín att tala med Tristram och hon hämnas på Tristram genom att förstöra Ísönds ankomst och hjälp. I allt annat förblir hon socialt passiv såsom husfru.

3. Kategorisering och placering i modellen

Ísodd hör till alla tre kategorierna. Hon är direkt socialt aktiv som hämnande kvinna, indirekt socialt aktiv som eggare och socialt passiv som husfru.

4.8 Tabellen för kvinnorna i *Tristrams saga ok Ísöndar*

ÚTAN STOKKS		ÍNAN STOKKS	
I Direkt socialt aktiva kvinnor	II Indirekt socialt aktiva kvinnor	III Socialt passiva kvinnor	
1) Prinsessan Ísönd (resande kvinna)	1) Blensinbils fostermor (medhjälpare)	1) Konsulns syster (husfru)	
2) Ísodd (hämnande kvinna)	2) Drottning Ísodd (trollkvinna, läkare)	2) Blensinbil (husfru)	
	3) Prinsessan Ísönd (eggare)	3) Drottning Ísodd (husfru)	
	4) Bringvet (medhjälpare, rådgivare)	4) Prinsessan Ísönd (husfru)	
	5) Ísodd (eggare)	5) Ísodd (husfru)	

4.9 Komparativ analys av kvinnorna i *Tristrams saga ok Ísöndar*

I detta avsnitt ska jag undersöka mina frågeställningar utgående av kvinnofigurerna i *Tristrams saga ok Ísöndar*.

1. Vilka är antalet och andelen av kvinnor i varje kategori? Vilka är de typiska rollerna i varje kategori?

Det finns 2 kvinnor (29% av alla kvinnor) i kategorin direkt socialt aktiva kvinnor. Deras typiska roller är resande kvinna och hämnande kvinna.

Det finns 5 kvinnor (71% av alla kvinnor) i kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor. Deras typiska roller är medhjälpare, trollkvinna, läkare, eggare och rådgivare. Rollen medhjälpare är typisk för 2 kvinnor, rollen eggare är typisk för 2 kvinnor, och alla ytterligare roller omfattar en kvinna var.

Det finns 5 kvinnor (71%) inom kategorin socialt passiva kvinnor. Den enda rollen hos dem är husfru rollen.

Man ser att det är samma antal kvinnor som hör till kategorierna indirekt socialt aktiva och socialt passiva kvinnor. Kategorin direkt socialt aktiva kvinnor är minst. Både sagans bi- och huvudfigurer finns i alla tre kategorier.

Nu vänder man sig till den andra frågeställningen.

2. Finns det kvinnor som hör till mer än en kategori? Om ja, vilka kategorier pendlar de emellan? Vad är anledningen för att byta roller/kategorier?

I nedanstående tabell ser man hur många kvinnor flyttar mellan kategorierna och hur många som stannar inom ramen av en kategori:

Antal av kategorier	Kvinnor
1. alla tre kategorier	prinsessa Ísönd, Ísodd (2 kvinnor; 29%)
2. två kategorier	drottning Ísodd (1 kvinna; 14%)
3. endast en kategori	Blensinbils fostermor, Bringvet, konsulns syster, Blensinbil (4 kvinnor; 57%)

Enligt tabellen är prinsessan Ísönd och Ísodd de mest mångsidiga kvinnorna i gruppen. Dock ägnas det största utrymme i sagan åt prinsessan Ísönd och hon kan räknas som huvudfiguren. Prinsessan ”aktiveras” fullständigt när Tristrams liv är i fara; då byter hon den passiva rollen mot den direkt socialt aktiva rollen. Hon träder ut ur kategorin socialt passiva kvinnor delvis när hon vill döda Bringvet (av misstänksamhet), men efter en kort tid lugnar hon ner sig och hamnar åter i kategorin socialt passiva kvinnor. Annars kan man säga att dessa gärningar snarare kan räknas som undantag från hennes passiva tillstånd.

Även Ísodd, Tristrams äkta maka, genomför aktiva eller delvis aktiva gärningar snarare som undantag från regeln, som är ett passivt tillstånd. Ísodd aktiveras fullständigt när hon grips av hämndvilja mot sin rival prinsessan Ísönd. Hon påverkar även händelseloppet när hon eggjar sin bror Kardín att tala med Tristram. Även detta gör hon av misstänksamhet gentemot en rival.

Man kan inte säga att drottning Ísodd försöker närma sig den manliga världen eller övertar någons roll. Trolldom och läkande är bland hennes vardagliga förmågor, och som sörjerska, vilket ingår i det almänna begreppet ”husfru”, uppträder hon bara vid sin brors död. För det andra ska man iaktta att hon är drottning och har kapacitet att påverka situationen. Utgående från detta kan man säga att kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor är primär för henne och kategorin socialt passiva kvinnor är ytterst sekundär.

3. Finns det kvinnor som hör till bara en kategori? Om ja, varför stannar de inom bara en kategori och byter inte sin roll/kategori?

Som man utredde vid den förra frågeställningen, finns det fyra kvinnor som inte byter kategori: Blensinbils fostermor, Bringvet, konsulns syster och Blensinbil.

Blensinbils fostermor är en ren bifigur i sagan och hennes enda funktion är att hjälpa Blensinbil komma till sin älskade Kanelangres. Förutom detta hade Blensinbils fostermor inga andra roller i sagan.

Bringvets främsta funktion i sagan är att tjäna prinsessa Ísönd och följa med henne på alla äventyr, men hon lyckas även påverka prinsessan (samt händelseloppet) genom att ge råd till henne. Som tjänarinna måste hon lämna den starkare positionen åt sin fru; men eftersom hon har

vänliga relationer med sin fru finns det inget som förbjuder henne att försöka blanda sig i fruns affärer.

Konsulns syster är också en ren bifigur och hennes funktion är att lägga sig i sängen och låtsas att Tristram är hennes barn. Via detta fullgör hon konsulns befallning, det vill säga hon agerar själv socialt passivt. Här ser man att hon är i en underordnade position till sin bror vilket förbjuder förbjuder att träda ut ur den passiva kategorin.

Blensinbil uppträder för det mesta i samband med sin älskade Kanelangres. Hon är hans trogna älskare och hustru och har en trygg position bakom honom. Detta förklarar varför hon inte gör några försök att överta mannens roll: det är tillräckligt tryggt bakom Kanelangres.

4.10 Slutsatser angående kvinnorna i *Tristrams saga ok Ísöndar* och en hypotes om kvinnor i genren *riddarasögur*

Det finns totalt 9 kvinnor i sagan om *Tristrams saga ok Ísöndar*, och 7 kvinnor tog jag in i analysen eftersom de hade åtminstone en roll och var relevanta. Kategorierna indirekt socialt aktiva och socialt passiva kvinnor blev jämnstora. De mest frekventa rollerna i kategorin direkt socialt aktiva kvinnor är resande kvinna och hämnande kvinna. De två mest frekventa rollerna inom kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor är medhjälpare och eggare. Den enda rollen inom kategorin socialt passiva kvinnor är husfru.

Om vi försöker hitta den mest mångsidiga kvinnorna utgående från antalet av rollerna hos varje kvinna då är det prinsessa Ísönd och Ísodd som hade 4 roller var. De minst mångsidiga kvinnorna är då Blensinbils fostermor och konsulns syster som hade en roll var.

Om man ska se på kvinnornas mångsidighet enligt deras uppträdande i olika kategorier, får man följande resultat: prinsessan Ísönd och Ísodd uppträder i alla tre kategorierna och är därför mest mångsidiga; lite mindre mångsidig är drottning Ísodd som hörde till två kategorier; minst mångsidiga är Blensinbils fostermor, Bringvet, konsulns syster, Blensinbil som hörde bara till en kategori. Här ser vi att de flesta (4) kvinnor inte byter sin roll; två kvinnor hinner pendla mellan

alla kategorierna; och bara en kvinna pendlar mellan de två närmaste kategorier, men blandar sig inte i den manliga världen fullständigt.

Det var följande anledningar för kvinnor att **skifta** kategorier:

- 1) mannens/älskades liv är i fara (prinsessan Ísönd)
- 2) misstänksamhet som tvingar kvinnan att närma sig den manliga världen (prinsessa Ísönd, Ísodd)
- 3) hämndvilja mot sin rival (Ísodd)

Det fanns även situationer då den kategori som kvinnan närmade sig inte var hennes primära utan hennes sekundära kategori. Detta upptäcker man om man tittar på drottning Ísodds beteende.

Sådan anledning att närma sig den manliga världen som misstänksamhet mot sin rival har man inte träffat i tidigare undersökta sagor.

Det var följande anledningar för en kvinna att **stanna kvar** i samma kategori:

- 1) kvinnan kunde ha en trygg position bakom sin älskade/make (Blensinbil)
- 2) en tjänarinna kunde ha vänliga relationer med sin fru som möjliggör även henne för att påverka händelseloppet – en trygg position att vara nöjd med (Bringvet)

Ännu en gång, precis som i fallen *Laxdæla saga* och *Völsunga saga*, finns även i *Tristrams saga ok Ísöndar* bifigurer med en enda funktion. Detta behandlas här inte som anledning för att stanna kvar i samma kategori.

Sammanfattningsvis ska jag dra några slutsatser angående kvinnor i *Tristrams saga ok Ísöndar* som hypotetiskt kan tas som ett exempel på genren *riddarasögur*. De typiska kvinnorna i denna genre i så fall är socialt passiva samt indirekt socialt aktiva kvinnor. Fullständigt socialt aktiva kvinnor är bara 2, därför kan man säga att passivitet är mer vanlig för kvinnorna i denna genre. Sagans huvudfigurer är de enda direkt socialt aktiva kvinnor. De är samtidigt de mest mångsidiga kvinnorna och hör till alla tre kategorier. Resande kvinna och hämnande kvinna är de mest frekventa rollerna inom kategorin direkt socialt aktiva kvinnor. Rollerna eggare och medhjälpare är de mest frekventa rollerna inom kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor. Rollen husfru är den

enda rollen i kategorin socialt passiva kvinnor. Det var jämnt antal kvinnor som hade 1, 2 och 3 roller, men bara en kvinna, sagans huvudfigur Ísönd, hade 4 roller. Man kan konkludera att det finns fler mångsidiga kvinnor i *Tristrams saga ok Ísöndar* än i *Laxdæla saga* men mindre än i *Völsunga saga*. Alla kvinnor hade olika anledningar att skifta mellan kategorierna, men misstänksamhet mot sin make eller sin rival förekom hos 2 kvinnor. Och det var även 2 kvinnor som hade samma anledning att stanna kvar inom samma kategori: de var rena bifigurer som hade en enda funktion. I jämförelse med *Völsunga saga* och *Laxdæla saga* fanns det ingen kvinna i *Tristrams saga ok Ísöndar* som pendlade mellan enbart de yttersta kategorier (direkt socialt aktiva och socialt passiva kvinnor).

5. Jämförande analys av kvinnorna i *Laxdæla saga*, *Völsunga saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*

I den sista analysdelen ska jag dra slutsatser angående rollbyte och icke-rollbyte i mina utvalda sagor vilka, som jag tentativt vill hävda, karaktäriserar genrerna islendingasögur, fornaldarsögur respektive riddarasögur.

Det fanns 6 kvinnor i *Laxdæla saga*, 7 kvinnor i *Völsunga saga* och 3 kvinnor i *Tristrams saga ok Ísöndar* som skiftade kategorier. Varför gjorde de så? En enda anledning som gäller för kvinnorna i alla tre sagorna/genrerna är ärekränkning och hämndsviljan som tvingade kvinnor att bli mer aktiva.

Det finns 2 anledningar till rollbyte som sammanfaller hos kvinnorna i *Laxdæla saga* och *Völsunga saga*. Anledningarna är följande: 1) ambitioner/viljan att påverka händelseloppet, 2) mannens/frändernas död som aktiverade kvinnan.

Det finns även 1 anledning för rollbyte som sammanfaller för kvinnorna i *Völsunga saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*. Anledningen är följande: vissa kvinnor hade en känsla av fara för sin make/ätten vilket aktiverade dem.

Det mest intressanta är att sagorna/genrerna har också sina unika anledningar till rollbyte hos kvinnorna. Unika anledningar för rollbyte hos kvinnorna i *Laxdæla saga* är följande: 1) Mans oförmåga/frånvaro av kapacitet att ta på sig ansvaret, 2) Sorg och förlust av fränder som "deaktiverade" en aktiv kvinna.

Det var även unika anledningar för rollbyte i *Völsunga saga*: 1) En man kunde förlösa en kvinnas kvinnliga egenskaper (*innan stokks*) så att den blir mindre socialt aktiv, 2) Magi kunde aktivera kvinnan, 3) Plikten framför familjen tvingade kvinnan att bli aktiv

Det fanns också 1 unik anledning för rollbyte hos kvinnorna i *Tristrams saga ok Ísöndar*: misstänksamhet som tvingar kvinnan att närma sig den manliga världen.

Nu ska vi titta på icke-rollbyte. Det fanns 8 kvinnor i *Laxdæla saga*, 8 kvinnor i *Völsunga saga* samt 4 kvinnor i *Tristrams saga ok Ísöndar* som inte bytte sina kategorier. Varför bytte de inte

sina kategorier? Det finns en anledning som förekommer hos både *Laxdæla saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*. Det är att en kvinna kunde ha trygg position bakom sin make eller andra manliga fränder.

Även hos icke-rollbyte finns det anledningar som är unika för alla tre sagorna och, tentativt påstått, för alla tre genrerna. Den unika anledningen för att inte byta kategorier för kvinnorna i *Laxdæla saga* är följande: frånvaro av kapacitet hos en man och permanent tillhörande till den manliga världen hos en kvinna.

Det fanns följande anledningar för kvinnorna i *Völsunga saga* att inte byta kategorier: 1) Kvinnans oförmåga/frånvaro av kapacitet för att påverka händelseloppet, 2) Kvinnan bara tar för givet detta som bestäms för henne.

Sist nämner jag en intressant anledning som är unik hos en kvinna i *Tristrams saga ok Ísöndar*. Anledningen att inte träda ut ur samma kategori (där var det indirekt socialt aktiva kvinnor) var att en tjänarinna kunde ha vänliga relationer med sin fru vilket möjliggör henne att utföra sin roll som medhjälpare och även att påverka händelseloppet - indirekt. Detta syftar på en trygg position bakom sin fru.

Man kan i det följande konkludera intressanta regelbundenheter hos alla tre sagor. Det är svårt att hitta gemensamma drag mellan rollbyte och icke-rollbyte hos alla tre sagorna: det är bara ett gemensamt drag hos rollbyte och icke rollbyte. *Laxdæla saga* och *Völsunga saga* står närmare varandra när det gäller rollbyte och gemensamma anledningar till det. I alla andra fall, om man jämför två olika sagor, var det bara högst en gemensam anledning. Mycket mer varierande är unika anledningar för rollbyte/icke-rollbyte hos varje utvald saga. Just de beskriver dess sagornas egenart. Magiskt inslag förekom både i *fornaldarsaga* och i *riddarasaga*, men avgörande mening för rollbyte hade det bara i *Völsunga saga*. Fru-tjänarinna relation var uppenbar i alla tre sagor, men avgörande mening för icke-rollbyte hade det bara i *riddarasagan*. Det förekom starka kvinnor i alla tre sagorna, men de som inte alls bytte sin aktiva kategori på grund av makes frånvaro av kapacitet var mest framträdande enbart i *Laxdæla saga*. Gudarnas inblandning påträffar man bara i *Völsunga saga* som är en *fornaldarsaga*. Och det förekom kvinnor med traditionella *innan stokks* egenskaper i alla tre sagorna, men fenomenet att en man skulle förlösa en kvinnas kvinnlighet var åter uppenbart bara i *fornaldarsagan*. När det gäller kvinnor med

traditionella kvinnliga egenskaper, misstänksamhet mot sina makar (som faktiskt bara en gång leder till en direkt aktiv gärning, till hämnd på Tristram hos hans maka Ísodd) åträffar man bara i *Tristrams saga ok Ísöndar*, som är *riddarasaga* och har en större andel av passiva kvinnor än i de två andra sagorna.

I följande kommer sammanfattningen av hela uppsatsen och dess resultat.

Sammanfattning

Mitt främsta syfte med denna uppsats var att undersöka kvinnornas roller, rollbyten och icke-rollbyten i tre fornnordiska sagor och komma fram till slutsatser angående prototypiskt kvinnobeteende i de tre sagorna. Sagorna var *Laxdæla saga*, *Völsunga saga*, *Tristrams saga ok Ísöndar* och hörde till tre olika genrer inom fornnordisk litteratur: *íslendingasögur*, *fornaldarsögur* respektive *riddarasögur*. Tyngdpunkten låg just i rollbyte och icke-rollbyte: skulle en kvinna ha samma roll under hela sagans lopp, eller skulle eventuellt rollbyte ske? Frågeställningarna fokuserade därmed på följande punkter: 1. vilka kvinnor är mer och mindre typiska för en aktuell saga, 2. vilka kvinnor pendlar mellan olika kategorier och varför byter de sina kategorier/roller, och 3. vilka kvinnor stannar inom samma kategori, och varför byter de inte rollen/kategorin. För att förklara roller och kategorier utvecklade jag Carol J. Clovers teori om enkönssystem och uppdelade den inte bara i *útan stokks* och *innan stokks* utan också närmare i tre kategorier: direkt socialt aktiva kvinnor (helst *útan stokks*-sfären), indirekt socialt aktiva kvinnor (*útan stokks* + *innan stokks*) och socialt passiva kvinnor (helt *innan stokks*-sfären). Denna modell tillämpades på det ovannämnda källmaterialet för att få svaren på frågorna och genomföra en jämförande analys av rollbyte och icke-rollbyte hos kvinnorna.

Under undersökningens lopp fick man exkludera vissa kvinnofigurer från analysen p.g.a frånvarande av roller hos dem. Det var 14 kvinnor i *Laxdæla saga* som var relevanta för den aktuella analysen, 16 kvinnor i *Völsunga saga* och 7 kvinnor i *Tristrams saga ok Ísöndar*. Efter kartläggningen av kvinnorna, deras placering i tabellen och en jämförande analys med utgångspunkt i rollbyte och icke-rollbyte i alla tre sagor var det möjligt att genomföra en jämförande analys av anledningarna till rollbyte och icke-rollbyte hos kvinnorna i alla tre sagorna. Den gemensamma anledningen för rollbyte i alla tre sagorna var ärekränkning och hämndsviljan som tvingade kvinnor att bli mer socialt aktiva. Två anledningar sammanföll hos kvinnorna i *Laxdæla saga* och *Völsunga saga*, och det var 1. ambitionen/viljan att påverka händelseförloppet, och 2. mannens/frändernas död som aktiverade kvinnan. Det fanns ingen gemensam anledning till rollbyte för kvinnor i *Laxdæla saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*. Den gemensamma anledningen för rollbyte hos kvinnorna i *Völsunga saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar* var sådan, att vissa kvinnor aktiverades av en känsla av fara för sin make/ätt. Det fanns ytterligare unika

anledningar för rollbyte hos kvinnorna i varje saga: två unika anledningar hos kvinnorna i *Laxdæla saga* (mans oförmåga/frånvaro av kapacitet att ta på sig ansvaret för det första och sorg och förlust av fränder som ”deaktiverade” en aktiv kvinna), tre anledningar hos kvinnorna i *Völsunga saga* (för det första kunde en man förlösa en kvinnas kvinnlighet så att den blir mindre socialt aktiv, för det andra var det magi som kunde aktivera kvinnan, och för det tredje var det plikten framför familjen som tvingade kvinnan att bli aktiv) och en anledning hos kvinnorna i *Tristrams saga ok Ísöndar* (misstänksamhet som tvingade kvinnan att närma sig den manliga världen).

Det var även flera intressanta beröringspunkter angående icke-rollbyte hos kvinnorna i tre sagorna av genrerna *íslendingasögur*, *fornaldarsögur* och *riddarasögur*. Det fanns färre anledningar för icke-rollbyte än för rollbyte. Det fanns ingen beröringspunkt för alla tre sagor. Det fanns också inga anledningar som skulle sammanfalla hos *Laxdæla saga* och *Völsunga saga*. En gemensam anledning fanns dock för kvinnorna i *Laxdæla saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*: vissa kvinnor hade trygg position bakom sina makar eller manliga fränder och kände inget behov att byta roll/kategori. Det fanns inga beröringspunkter mellan *Völsunga saga*, vilken är ett exempel ur genren *fornaldarsögur*, och *Tristrams saga ok Ísöndar*, vilken tillhör genren *riddarasögur*. Däremot var det flera unika anledningar för icke-rollbyte hos kvinnorna i alla tre sagorna: en hos kvinnorna i *Laxdæla saga* (frånvaro av kapacitet hos en man och permanent tillhörande till den manliga världen hos en kvinna), två hos kvinnorna i *Völsunga saga* (kvinnans oförmåga/frånvaro av kapacitet för att påverka händelseloppet för det första, och situationen då kvinnan tar allt som bestäms för henne för givet, för det andra), och en anledning hos kvinnorna i *Tristrams saga ok Ísöndar* (permanent tillhörighet till kategorin indirekt socialt aktiva kvinnor i vilken kvinnan kände sig tryggt och genom vilken kvinnan kunde påverka händelseloppet på olika sätt).

Man kan säga att det finns fler beröringspunkter mellan genrerna *íslendingasögur* och *fornaldarsögur* när det gäller rollbyte, men i övrigt är det för det mesta en anledning högst hos varje sagopar när det gäller rollbyte och icke-rollbyte. Däremot är det fler unika anledningar hos varje saga. Fast magi förekommer både i *fornaldarsagan* och *riddarasagan*, är det bara *Völsunga saga* där magin kan tvinga kvinnan att byta sin roll. Misstänksamhet som sådan aktiverade kvinnan i *Tristrams saga ok Ísöndar* bara till en viss utsträckning (i *Laxdæla saga* och *Völsunga*

saga skulle motsvarande känslöbligt leda till större social aktivitet). Sammanfattningsvis kan man säga att kvinnor inom genrer *íslendingasögur* och *fornaldarsögur* är mer socialt aktiva än kvinnor inom genren *riddarasögur*. Dock är det ytterst intressant ändå att så olika genrer som *íslendingasögur* och *riddarasögur* hade åtminstone en beröringspunkt när det gällde rollbyte. Det skulle vara spännande att ta mer sagor av olika genrer in i analysen, och få fram mer detaljerade uppgifter. Det aktuella resultatet har dock så mycket ljuset att kasta på kvinnornas roller i olika fornnordiska litterära verk.

Litteraturförteckning

Barnes, Geraldine et al (2000). Old Norse Myths, Literature and Society. Proceedings of the 11th International Saga Conference 2-7 July 2000, University of Sydney. Sydney: University of Sydney. Artikel: Ney, Agneta ”Genus och rumslighet i *Völsunga saga*”.

Brynjúlfsón, Gísli Gíslason (översättning) (1878). Saga af Tristram ok Ísönd, samt Möttuls saga. Köbenhavn: Thieles Bogtrykkeri. Hämtad den 10 maj från:

<https://archive.org/details/sagaaftristramo01trisoog>

Clover, Carol J. (1993). Regardless of Sex: Men, Women, and Power in Early Northern Europe. California: University of California Press.

Finch, Robert (1965). The Saga of the Volsungs. London: Thomas Nelson (Printers) Ltd.

Jakobsson, Ármann et al. (2001). Fornaldarsagornas struktur och ideologi. Uppsala: Swedish Science Press.

Jesch, Judith (1991). Women in the Viking Age. Woodbridge: The Boydell Press.

Jochens, Jenny (1996). Old Norse Images of Women. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Jones, Gwyn (1980). Eirik the Red: And Other Icelandic Sagas. London: Oxford University Press.

Laqueur, Thomas Walter (1990). *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*. USA: Harvard University Press

Magnusson, Magnus et al. (1965). Graenlendinga saga. London: Penguin Books Limited.

Ney, Agneta (2004). Drottningar och sköldmör: Gränsöverskridande kvinnor i medeltida myt och verklighet ca 400 – 1400. Södertälje: Fingraf tryckeri.

Ohlmarks, Åke (översättning) (1963). De isländska sagorna. Stockholm: Steinsviks Bokförlag AB.

Pulsiano, Phillip (1993). *Medieval Scandinavia: An Encyclopedia*. New York & London: Garland Publishing, Inc. Artiklar: Ólason, Vésteinn „Íslendingasögur“, Tómasson, Sverrir „Laxdæla saga“, Mitchell, Stephen „Fornaldarsögur“, Finch, Robert ” Völsunga saga”, Kalinke, Marianne ”Riddarasögur”, Tómasson, Sverrir „Tristrams saga ok Ísöndar“.

Sveinsson, Einar Ólafur (1934). *Laxdæla saga: Halldórs Þættir Snorrasonar, Stúfs Þátr*. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.

Sävborg, Daniel (2007). *Sagan om kärleken: Erotik, känslor och berättarkonst i norrön litteratur*. Stockholm: Elanders Gotab.

Sävborg, Daniel (1997). *Sorg och elegi I Eddans hjältekdiktning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Turville-Petre, Gabriel (1956). *Hervarar saga ok Heiðreks*. Storbritannien: Viking Society for Northern Research, University College.

Resümee

Käesoleva magistritöö pealkirjaks on "Muinaspõhja naised kirjanduslikust vaatevinklist: Uurimustöö naiste rollide vahetamisest saagades *Laxdæla saga*, *Völsunga saga* ja *Tristrams saga ok Ísöndar*". Uurimuse allikateks oli kolm teost erinevates žanrites: *Laxdæla saga* (islandi saaga), *Völsunga saga* (legendaarne saaga) ja *Tristrams saga ok Ísöndar* (rüütliisaaga). Töö eesmärgiks oli kaardistada nende kolme saaga analüüsiks relevantsete naiste käitumist, leida rollivahetamise ning mitte-vahetamise momente, analüüsida selle põhjusi ning võrrelda omavahel tüüpilisi põhjusi kõigist kolmest saagast. Teoreetilise materjalina kasutasin Carol J. Cloveri teooriat ühesoolisest süsteemist muinaspõhja ühiskonnas. See teooria jagab inimesi mitte nende bioloogiliste kuid nende "ühiskondlike" sugude järgi - kategooriatesse *útan stokks* (väljaspool kodu: otseselt ühiskondlikult aktiivsed inimesed) ja *innan stokks* (kodu piires: ühiskondlikult passiivsed inimesed). Seda mudelit täiendades sain veel kolmanda kategooria: kaudselt ühiskondlikult aktiivsed inimesed, kes tegutsevad läbi teiste isikute. Seda mudeli rakendasin valitud saagade naistele.

Uurimustöö käigus selgus, et kuigi analüüsiks relevantsete naiste arv saagades on erinev, siiski on nendel sarnaseid tüüpilisi rolle (näiteks liider, reisija, abiline, koduperenaine jpt) ning neid saab liigitada ülalpool toodud kategooriate järgi. Naiste rollivahetamise ning mitte-vahetamise võrdlevas analüüsis jõudsin järgmiste tähtsamate järeldusteni:

1. Ühine põhjus rollivahetamiseks kõigi kolme saaga naiste jaoks oli auhaavamine ning soov kätte maksta.
2. Ühist põhjust rolli mitte-vahetamiseks kõigi kolme saaga puhul ei olnud.
3. *Völsunga saga*, mis esitab žanri legendaarsed saagad, ning *Laxdæla saga*, mis esitab žanri islandi saagad, omasid kõige rohkem puutepunkte naiste rollivahetamise suhtes.
4. Peaaegu kõik muud saagade paarid omasid põhjusi rollivahetamise ja mitte vahetamise jaoks. Eranditeks on *Laxdæla saga* ja *Tristrams saga ok Ísöndar*, kus ei olnud ühist põhjust rolli vahetamise jaoks. Ühist põhjust ei olnud ka saagade paari *Laxdæla saga* ja *Völsunga saga* jaoks ning saagade paari *Völsunga saga* ja *Tristrams saga ok Ísöndar* jaoks.

5. Iga saaga naistel olid omad unikaalsed põhjused rolli vahetamiseks ning mitte vahetamiseks.

Ilmselge on fakt, et selleks, et rääkida žanrivahelistest erinevustest, peab analüüsiks rohkem saagaid võtma. Kokkuvõtvalt saab aga öelda, et aktiivsemad naised kuulusid žanritele islandi saagad ning legendaarsed saagad, passiivsemad aga žanrile rüütliisaagad. Huvitav on aga see, et isegi nii teineteisest kaugelseisvatel žanritel nagu islandi saagad (*Laxdæla saga* kui selle esitaja) ning rüütliisaagad (*Völsunga saga* selle näitena) leidub ühiseid jooni. Detailsemaid andmeid rollivahetamisest ning mitte vahetamisest võiks aga kätte saada siis, kui rohkem teoseid igast muinaspõhja kirjanduse žanrist analüüsi sisse võtta. Käesolev töö valgustab aga antud teemat vaid kolme saaga ja kolme eri žanri ulatuses.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, *Olga Kudajeva*,

(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose,

„*Fornnordiska kvinnoroller i ett litterärt perspektiv:*

En studie av rollbyten hos kvinnorna i Laxdæla saga, Völsunga saga och Tristrams saga ok Ísöndar“

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on *Daniel Sävborg*,

(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **19.05.2014**

Olga Kudajeva